

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1917.

Första kammaren.

Nr 6.

Måndagen den 22 januari.

Kammaren sammanträdde kl. 11 f. m.

Sedan Kungl. Maj:t i nådig skrivelse till riksdagen äskat, att särskilda deputerade måtte jämlikt § 54 regeringsformen och § 50 riksdagsordningen av riksdagen utväljas för att med Konungen överlägga, företogs val av sex sådana deputerade.

Därvid avlämnades 140 valsedlar, som godkändes och efter partibeteckning ordnades i två särskilda grupper så, att en grupp bildades av 84 valsedlar med överskrift »nationella partiet» och en annan grupp av 56 valsedlar med överskrift »liberala samlingspartiet».

Härpå bestämdes till den utsträckning, som för utseende av föreskrivet antal deputerade var nödigt, för varje grupp ordningen mellan namnen å gruppens valsedlar, och blevo därvid med iakttagande av härför stadgade grunder namnen uppförda så, som här efteråt sägs.

För »nationella partiet» uppfördes såsom

- nr 1 herr Trygger,
- » 2 » Swartz,
- » 3 » Kjellén,
- » 4 » Hammarström,

vilka fyra namn i denna följd upptagits å gruppens alla valsedlar.

För »liberala samlingspartiet» uppfördes såsom

- nr 1 herr Kvarnzelius,
- » 2 » Petersson, P. Alfred,

vilka två namn i denna ordning förekommo å gruppens alla valsedlar.

Härefter vidtogs enligt givna bestämmelser fördelningen av platserna mellan de olika valsedelgrupperna, och befunnos därvid, sedan lottning ägt rum beträffande fjärde och femte platserna, nedanämnda personer hava blivit till deputerade valda i följande ordning:

herr Trygger	från »nationella partiet»,
» Kvarnzelius	» »liberala samlingspartiet»,
» Swartz	» »nationella partiet»,
» Kjellén	» »
» Petersson, P. Alfred,	» »liberala samlingspartiet»,
» Hammarström	» »nationella partiet».

På framställning av herr talmannen beslöts, att riksdagens kanslideputerade skulle genom utdrag av protokollet underrättas om detta val samt anmodas låta uppsätta och till kamrarna ingiva förslag till den skrivelse i ämnet, som borde till Konungen avlåtas.

Protokollsutdrag härom justerades.

Statsverks- Föredrogs ånyo Kungl. Maj:ts nådiga proposition, nr 1, angående statsverkets tillstånd och behov.

Herr Trygger: Herr greve och talman, mina herrar! Säkerligen hava kammarens ledamöter gripits av den ansvarets känsla, som genomgår Konungens frontal vid denna riksdags öppnande. »Svårigheterna ökas för varje dag, ju längre kriget varar, och vi varken kunna eller bära blunda för tidens djupa allvar.» Med dessa ord motiveras den maning till enighet, som från tronen uttalas. Endast under folkets eniga samverkan med Konungen förklaras utsikt finnas att vinna det av oss alla eftersträfvade målet, »att trygga rikets frihet och självbestämningsrätt och bevara dess neutralitet». När man under den stämning, som dessa kungsord skapat, tager del av Kungl. Maj:ts proposition angående statsverkets tillstånd och behov, kan åtminstone jag för min del icke undgå att känna en viss besvikelse. Man hade väntat sig en budget, i vilken den centrala punkten utgjordes av de kompletteringar till 1917 års stat, som den hotande utrikespolitiska situationen borde göra det till en tvingande plikt att omedelbart vidtaga, samtidigt som den egentliga statsregleringen hölles inom så försiktigt dragna gränser, som utan äventyrande av de mest trängande behoven i övrigt kunde ifrågasättas. I stället för detta möter man en budget, som även under den djupaste fred skulle väl fylla måttet av en rik omsorg om allt, som kan från statsmakternas sida komma i fråga för befordrandet av landets utveckling. Det må visserligen erkännas, att kriget tryckt sin prägel på budgeten så tillvida, att betydande anslag beräknats, och detta principiellt riktigt, för att råda bot på åtskilliga genom kriget åstadkomna rubbningar i enskildes ekonomiska förhållanden. Jag tänker nu närmast på de 16 miljoner kronor för krigstidstillägg och krigstidshjälp till löntagare och pensionärer samt på vissa likartade krav å de särskilda huvudtitlarna. Men fränsett några på fjärde och femte huvudtitlarna upptagna belopp för särskilda ändamål, varom propositioner längre fram bebådas, saknas nästan varje annat uttalande om vad just *nu* är erforderligt för trygghet och vår självständighet än frontalets ord, att rikets säkerhet kräver, att försvaret stär-

kes genom tillgodogörande av under kriget vunnen erfarenhet, samt att riksdagens medverkan därtill kommer att begäras, något som närmare utföres genom finansministerns förklaring, att han kommer att senare i ett sammanhang framlägga förslag till slutlig finansiering av jämväl de härför erforderliga utgifterna.

Nu är det visserligen icke min mening att på minsta sätt vilja antyda, att Kungl. Maj:ts regering skulle sakna öppen blick för de för landets välfärd betydelsefulla krav, som den hotande världssituationen ställer på rikets försvarsväsen, ty den nuvarande regeringen har redan före kriget tydligen visat sig inse nödvändigheten av höjandet av vår försvarskraft. Genom den insats, den härför gjord, har regeringen väsentligt bidragit till att vi, utan intrång i rikets suveräna ställning, kunnat hittills hålla oss utanför det förödande världskriget. Man kan emellertid icke hålla tillbaka den anmärkningen, att årets statsverksproposition fått en avfattning, som alltför matt och färglöst återgiver denna av regeringen omfattade, jag skulle vilja säga, 1914 års stora tanke, att Sveriges självständighet och suveränitet icke äger annat värn under krigets rättsupplösande framfart än rikets egen försvarskraft.

Den, låt vara, mera formella brist, som i nu nämnda hänseende vidlåder statsverkspropositionen, är emellertid icke den enda. Herr statsrådets och chefens för finansdepartementet finansplan lämnar även den åtskilligt övrigt att önska i fullständighet och klarhet. Jag tror mig icke vara den ende, som förgäves sökt göra sig en, låt vara ofullkomlig, bild av huru den föreslagna 1918 års statsreglering i sin helhet skulle komma att se ut. Sant är visserligen, att man får en del antydningar, såsom att överskottet å 1916 års krigskonjunkturskatt utöver vad som beräknats bör användas till täckande av neutralitetsutgifter under nämnda år, att en viss del av neutralitetsutgifterna för 1915 samt redan beviljade förskott för anskaffning av viss krigsmateriell samt fortsatta utgifter för dylik, som den under kriget kunna erfarenheten ådagalagt vara oundgängligen nödvändig etc., skola betalas genom en väsentlig skärpning under viss kortare tid av inkomst- och förmögenhetsskatten, för såvitt denna åligger mera bärkraftiga samhällslager och att slutligen de för krigstidstillägg och krigstidshjälp till löntagare och pensionärer beräknade 16 miljoner kronor samt de för åtgärder i prisreglerande syfte upptagna 24 miljoner kronor skola täckas genom krigskonjunkturskatt och spirituosaaccis under budgetåret samt dessutom ytterligare skatter av ej uppgiven art till belopp av 18 miljoner kronor. Om och i vad mån lånemedel skola användas för att betäcka någon del av alla dessa stora utgifter, d. v. s. om och i vad mån dessa skola fördelas på en viss amorteringsperiod, därom lämnas icke någon som helst antydan. Jag kan dock icke underlåta att redan nu nämna, att om kriget, vilket vi väl nu åtminstone våga hoppas, skulle sluta under detta eller nästa år, utan att vi däri invecklats — tvingas vi med, så äro alla kalkyler värdelösa — synes det mig fara värt, att täckandet av stora utgiftsbelopp genom ett skarpt höjande av inkomstskatten för några få år i stället för genom lånemedel, ställda att betalas under en

*Statsverks-
propositionen.*

(Forts.)

relativt längre period, skulle kunna visa sig skadligt för vår efter fredsslutet så känsliga ekonomiska utveckling.

Min bestämda övertygelse är ock, att en avsevärd del av det nuvarande välståndet utgör endast ett sken. En betydande del av nuvarande inkomster existerar i själva verket endast på papperet. Med krigets slut gå åtskilliga värdestegringar tillbaka, och i verkligheten återstår då mindre än vad som fanns före kriget, i ty att en del av värdet gått bort i konsumerade kapitalvinster och erlagda skatter. Härtill kommer den omlägnings av industrien, som under kriget ägt rum jämväl hos oss, och vars återgång måste föranleda betydande kostnader. Och till sist, när alla landets tömda förråd skola fyllas genom import från främmande länder, komma våra tillgodohavanden i utlandet att smälta bort som snön för vårsolen, och samtidigt som de främmande valutorna stiga, i den mån de ej på lagstiftningens väg reduceras, lär penningvärdet inom landet i stort sett komma att småningom återvinna största delen av vad det under kriget förlorat.

Alla dessa omständigheter i förening och åtskilliga andra, som det skulle bli för vidlyftigt att nu utreda, äro ägnade att efter kriget medföra så allvarliga svårigheter för våra näringar i allmänhet, att det kan vara stora skäl att icke samtidigt betunga dem med en på några få år koncentrerad, stark skärpning av inkomst- och förmögenhetsskatten. Jag har velat till protokollet uttala denna min mening, vilken emellertid icke beror vare sig på underskattande av de verkliga stora ekonomiska vinster, som kriget på många håll medfört, eller på obenägenhet att underkasta näringslivet de ökade bördor, som det utan skada för landets ekonomiska konkurrenskraft kan bära.

Jag ber att nu, särskilt med anledning av det i statsverkspropositionen beräknade anslaget för åtgärder i prisreglerande syfte, få yttra några ord angående regeringens livsmedelspolitik. Redan i remissdebatten vid 1916 års riksdag tillät jag mig uttala, att enligt min mening maximipris på brödsäd särskilt vid sidan av höga foderpris utgjorde ett ganska tvivelaktigt medel att i längden säkerställa folkets behov av livsmedel. Man löpte nämligen risken att få brödsädsförråden tömda, innan den nya skörden bleve tillgänglig — något som under de alltjämt stegrade svårigheter, som importen var underkastad, kunde bli för befolkningen ödesdigert. Då detta uttalande gjordes, fanns ännu icke något maximipris på vete, vilket först fastställdes på hösten samma år. Höga vederbörande synas således ha ansett de av mig framställda betänkligheterna sakna varje berättigande. Åsikten om olämpligheten av maximipris å brödsäd har ock på det kraftigaste bestritts från deras sida, som velat uppträda såsom talemän för konsumenternas förmenta intressen, och Kungl. Maj:ts regering har i överensstämmelse med denna av vårt lands vänsterpartier förordade konsumentmening icke blott låtit maximiprisen omfatta jämväl annan spannmål än brödsäd utan även så sent som i september 1916 nedsatt de förut stadgade maximiprisen, detta trots det att svårigheterna för importen väsentligt ökats och

det blivit för allt flera uppenbart, att 1916 års skörd till såväl kvantitet som framför allt kvalitet väsentligen understeg vad man tidigare trott sig ha anledning att vänta.

Innan jag går vidare, vill jag med några ord utveckla min egen ståndpunkt i denna brödsädsfråga. Vid livsmedelsproblemets lösning under en tid, sådan som den närvarande har man enligt min mening att iakttaga två huvudsynpunkter, den ena, att konsumenterna få tillgång till det för dem oundgängligen nödvändiga, den andra, att livsmedlen komma konsumenterna tillhanda för ett någorlunda skäligt pris. För såvitt dessa båda synpunkter icke kunna samtidigt tillgodoses, måste uppenbarligen den förra anses såsom den viktigaste och den senare endast tillerkännas sekundär betydelse. I den mån nu importen av brödsäd blir alltmera försvårad eller kanske omöjliggjord, kommer folkets förseende med det erforderliga att bliva beroende på landets jordbrukares produktion, ja på en ökad produktion i jämförelse med vad före kriget ägt rum. Det gäller således att få fram denna ökade produktion eller åtminstone att förhindra produktionens minskning. Kan detta ske genom tvångsmedel? Ett barn begriper, att svaret är nej. Den svenska jordens fördelning bland en talrik klass små jordägare gör det otvivelaktigt svårare hos oss än möjligen annorstädes att använda några effektiva tvångsmedel, även om sådana, vilket jag för min del bestrider, vore rättvisa och billiga. Det gäller således att gå fram på frivillighetens väg, och ju fördelaktigare man då gör det för producenten, dess större utsikter har man att han skall spänna sina krafter till det yttersta. Ett avsevärt pris på den producerade varan i jämförelse med de kostnader, jordbrukaren själv måste vidkännas för dess producerande, är det säkraste medlet att driva fram produktionen. Stiga däremot produktionskostnaderna, samtidigt som priset på varan blir oförändrat eller nedsättes, minskas produktionen av brödsäd, och jordägaren använder sin arbetskraft och sin jord för att producera vad som visar sig mera lönande. Kan man klandra honom härför? Enligt min mening, nej. Han måste i statens sätt att gå tillväga se ett uttryck för, att produktionen i själva verket icke är så nödvändig. Klandret bör däremot träffa dem, som genom sin fördran på lägre pris framkallat prisregleringen och därmed hämmat den erforderliga produktionen. För övrigt: man måste snarare beundra det jämnmod, varmed vår jordbrukande befolkning i stort sett funnit sig i att i ojämförligt högre grad än andra tjäna den konsumerande allmänheten. Men härmed må nu vara huru som helst. Frågan är icke den, om de fastställda maximiprisen lämna en skälig vinst eller ej, utan det avgörande är. om de befordera eller hämma den brödsädsproduktion, som är erforderlig för att föda landets befolkning. Huvudsynpunkten vid livsmedelsregleringen är icke fastställandet av ett mer eller mindre rättvist och skäligt brödbris, utan vad man eftersträvar och måste eftersträva är bröd, ty bröd fordras för att folket skall kunna leva.

Maximipriset medför emellertid även en annan olägenhet, vilken verkar i samma riktning som en minskad produktion, näm-

Statsverks-
propositionen.
(Forts.)

ligen att konsumtionen ökas i högre grad än som skulle varit fallet, därest priset fått följa sin tendens att stiga. Detta har tydligen visat sig jämväl hos oss, icke minst genom den skedda utfodringen av kreatur med brödsäd. Härpå har man rätt bot genom förbudet mot dylik utfodring samt slutligen genom ransonerings-systemet, vilket i början av detta år införts. Man måste emellertid beklaga, att det icke införts tidigare, ty det är en nödvändig konsekvens av maximipriset, när den prisreglerade varan endast finnes i en i förhållande till behovet synnerligen begränsad myckenhet. Utan maximipris skulle man möjligen, ehuru visserligen icke sannolikt, ha undgått denna ransonerings-; under alla omständigheter hade den då haft ett större brödsädsförråd till sitt förfogande. Dess genomförande nödvändiggör emellertid ej något maximipris utan endast en fixering av priset efter vanliga grunder, när expropriation av beslagtagna brödsäd kommer i fråga. Därmed undgår man ock den fara, maximipriset medför, att äventyra produktionen under ett följande år.

Vi komma nu till den andra synpunkten vid brödsädsfrågans reglerande, nämligen konsumenternas intresse att få erforderlig brödsäd till ett skäligt pris. Denna fråga löser sig synnerligen enkelt, om brödsäden för ransonerings genomförande beslagtages och exproprieras av staten, ty det är icke värre för staten att sälja den inhemska varan till ett pris understigande inköpspriset, än att göra detta med avseende på den från utlandet importerade spannmålen. Skillnaden får utgå av skatte- eller lånemedel, och i den mån, krigskonjunkturskatten användes för denna utgifts täckande, blir jordbrukaren tvungen att i samma proportion som andra krigskonjunkturbeskattade med sin vinst deltaga i täckandet av statens utgifter för att bereda konsumenterna ett skäligt brödsädspris. Men även oberoende av kontingenteringssystem är det möjligt för staten att utan maximipris bereda konsumenterna skäliga lättnader, en fråga, varpå jag saknar anledning att nu närmare inlåta mig.

Att regeringen själv inser, att den genom att vika för en folkopinion, som visserligen riktigt känt behovet i livsmedelsfrågan, men givit anvisning på ett felaktigt sätt för dess tillfredsställande, äventyrar brödsädsproduktionen, synes mig framgå av de i statsverkspropositionen beräknade 24 miljoner kronor för åtgärder i prisreglerande syfte. I detta avseende har man redan framlagt en kungl. proposition om ett förslagsanslag på 4 miljoner kronor för att bereda jordbrukarna billigare konstgödselmedel och därmed lägre produktionskostnader vid brödsädsodling. Å ena sidan maximipris ojämförligt lägre än vad marknadsläget berättigar till, å den andra hjälp till produktionskostnadernas täckande. Ja, varför icke en vacker dag garanterade minimipris för att ytterligare uppmuntra produktionen. Här om någonsin synes den högra handen icke veta vad den vänstra gör. För att man emellertid ej må missförstå mitt yttrande vill jag kraftigt betona, att det icke är min mening att uttala något allvarligt klander mot regeringen, närmast jord-

bruksministern, för alla de trevande försök, han gjort att bringa vår livsmedelsfråga på rätt bog. Jag inser tillfullo de oerhörda svårigheter, som varit förenade med sakens ordnande, särskilt i betraktande av de klagorop, som så häftigt gjort sig gällande bland konsumenterna. Men vad jag måste fasthålla är, att vi nu kommit till den punkt, då ett fortgående på den inslagna vägen kommer att leda till obotlig skada för vårt land, icke minst för konsumentintresset. Maximipris på brödsäd drager lätt med sig en liknande reglering på andra områden, och hela vår produktion blir därigenom utsatt för risken att minskas, i vissa fall kanske avstanna på grund av att man undandrager producenten den sporrande kraft, som ligger i det egna intresset att driva upp produktionen till ett maximum. Uppgiften att något så när rimligt reglera priset på alla dessa skilda områden är ock större, än att den kan fullgöras ens av alla dessa kommissioner, direktörer, sekreterare, notarier och allt vad de heta, som hittills haft alltför stort inflytande särskilt på vår livsmedelspolitik. Jag erinrar mig från min egen studietid, hurusom jag vid ett visst tillfälle gjort ett betydande förarbete till en juridisk avhandling. Men ju längre jag kom, fann jag, att jag tagit ämnet felaktigt. Jag kämpade förgäves för att likvisst bringa det hela till ett slut, och jag ansträngde mig så mycket mer, som åtskilliga detaljer voro rätt väl utförda. Slutligen hade jag dock kraft att kasta vad som redan fullbordats i papperskorgen och började arbeta på nytt från en riktigare synpunkt och detta med god framgång. Skulle icke Kungl. Maj:ts regering kunna gå tillväga på samma sätt i detta fall? Jag är viss om, att om statsministern kunde få någon tid övrig för att taga ledningen även i denna fråga, han skulle hos jordbruksministrernas erfarenhet kunna påräkna allt det stöd, som fordras för dess lyckliga lösning.

Mina herrar! Har den förda livsmedelspolitiken lämnat åtskilligt övrigt att önska, så hava vi däremot så mycket större skäl till erkänsla för det sätt, varpå regeringen under de mest vanskliga förhållanden handhaft Sveriges utrikespolitik. Det utrikespolitiska program, till vilket alla riksdagens partier anslutit sig, och vilket uppbäres av den ojämförligt största delen av landets befolkning, innefattar en ovillkorlig fordran på aktning och hänsyn för vår ställning som oberoende stat och fast vilja att mot alla de stridande makterna iakttaga en opartisk neutralitet. Sveriges rike har icke fått sin självständighet såsom gåva av den ena eller andra stormakten och är följaktligen icke av någon tacksamhetsskuld mot den ene eller andre bundet att tillåta något intrång i sin suveränitet. Från äldsta tid ha vi varit vana att icke finna oss i att främlingar diktera våra beslut, och i världshistorien hava vi inskrivit blad, som berättiga oss att avvisa varje försök från andra makters sida att inkräkta på vår ställning som fri och oberoende stat. Vi hava också en alldeles särskild anledning att nu hålla oss fria från varje förmynderskap av den ene eller andre bland de krigförande, då vi beslutit att vara neutrala i denna fruktansvärda kamp mellan maktgrupper,

Statsverks-
propositionen.
(Forts.)

inom vilka på båda sidor finnas stater, med vilka vi äro förenade med blodets band eller traditionell vänskap och kulturgemenskap. Detta nödvändiga samband mellan hävdandet av vår självständighet, å ena sidan, och iakttagandet av vår neutralitet, å den andra, kan icke undgå någon, som bedömer situationen utan att låta sig irras av rent personliga sympatier för den ena eller andra av de stridande. Klart är emellertid, att även de, som söka intaga en sådan objektiv ståndpunkt, kunna i särskilda speciella fall vara av olika mening, huru det uppställda programmet bör i praktiken genomföras. För min del anser jag därför, att vi böra vara regeringen, särskilt dess chef och utrikesministern, tacksamma för att icke den mångfald av svårigheter, som vid olika tillfällen visat sig under arbetet på det utrikespolitiska området, förmått upphäva den samverkan, utan vilken landets under nuvarande förhållanden så ömtåliga intressen skulle tagit allvarlig skada. Därigenom har det blivit möjligt för Konungen att bringa till verkställighet den i samråd med folket antagna utrikespolitiken, och detta med det resultat, att Sverige i den dag, som är, står aktat och erkänt såsom ett föredöme för andra neutrala stater. Min förhoppning är, och jag är viss om att den delas av det parti, jag har äran tillhöra, att Sveriges folk måtte allt fortfarande få se vid Konungens rådsbord män, vilkas eminenta skicklighet och erfarenhet på olika områden ge stöd för vårt hopp att trots alla vanskligheter icke blott Sveriges neutralitet må kunna upprätthållas, utan även vår självständighet och våra livsintressen må kunna i fullaste mått skyddas och tillvaratagas. Under det år, som nyligen ingått, komma förvisso än större anspråk att ställas på ledningen av vår utrikespolitik än de, som under världskrigets tilländalupna tid i så rikt mått gjort sig gällande. Det ligger nämligen i sakens natur och bestyrkes för övrigt av vad vi redan upplevat, att de heliga band, varmed folkrätten förenar kulturstaterna, löpa risken att fullständigt brista på grund av den alltjämt starkare påfrestning, för vilken de blivit utsatta. När staters existens eller deras ställning som stormakter eller världsmakter är insatsen i ett krig, såsom fallet synes vara för närvarande, är det föga utsikt, att de kämpande skola under striden hålla sig inom andra gränser än dem, som de tro vara föreskrivna av det egna intresset. I ett sådant skede av världskriget, där allt vacklar utom den självmedvetna fosterlandstjänande makt- och kraftkänslan, blir en stats ställning som neutral i ringa grad beroende av dess vilja att stå utom striden och förödelsen, men däremot väsentligen avhängig av det fasta beslutet hos folket, att med makt, om så kräves, realisera denna vilja. Det är denna obestridliga sanning, som tvingar var och en, som vill säkra fosterlandets välfärd, att med allvar och oro rikta blicken mot den närmaste framtiden och vad den kan för oss bära i sitt sköte. Dessa bekymmer få dock icke taga sig uttryck i den resignationens anda, som låter oss med korslagda armar gå tillmötes ödets fullbordan. Detta har icke varit svensk sed i de tider, då den fasta grunden lades för svensk kultur och svenskt välde. Det skall säkerligen icke bli det minne vi från denna hårda tid vilja lämna till våra efterkommande. Insikt och förståelse av rikets

fara är första steget till dess räddning; det andra är arbete och offervillighet för farans mötande. Det sista och avgörande blir dock alltid förlitande på egen kraft, tro på Sveriges rikets oödlighet och bön om Guds skyddande hjälp. Skulle till äventyrs en tanke finnas hos någon av de krigförande att genom angrepp på vår självständighet eller på annat dylikt sätt tvinga oss mot vår vilja ut ur den suveräna neutralitetspolitik, varom Konung och folk alltsedan världskrigets början varit och fortfarande äro ense, må han besinna, att han i så fall skall möta ett folk, som i medvetande att ärligt ha fullgjort sina skyldigheter mot andra skall finna kraft att till det yttersta uppfylla jämväl plikten mot sig självt.

Statsverke-
propositionen.
(Forts.)

Herr K v a r n z e l i u s: Herr talman, mina herrar! 1917 års trontal inledes med en erinran om att den tid, vari vi nu befinna oss, är tung och ansvarsdjup. Ingen torde våga bestrida sanningen härav.

Att vårt land undgått att bliva indraget i det förödande världskriget, som nu rasar på tredje året, måste fylla allas våra hjärtan med den djupaste tacksamhet. Å egna och mina meningsfränders vägnar kan jag ånyo uttala vår fortfarande fasta anslutning till en orygglig neutralitetspolitik, liksom det är med tillfredsställelse som vi kunna giva uttryck åt vår övertygelse att regeringen besjålas av en redbar vilja i detta hänseende.

Den proposition riksdagen nu står i begrepp att remittera till vederbörande utskott föranleder mig att för en kort stund taga kammarens tid i anspråk.

Vad som först är ägnat att tilldraga sig uppmärksamhet är den stegring i slutsumman som den nu föreliggande riksstaten har att uppvisa. Med 66,5 miljoner kronor överstiger den Kungl. Maj:ts proposition till 1916 års riksdag. Vid förlidet års remissdebatt tillät jag mig fästa uppmärksamheten på den oroväckande snabba ökning vår statsbudget haft att uppvisa under de sista 15 åren. I det hänseendet ber jag få erinra att 1900 års riksstat uppgick till icke fullt 150 miljoner. Nu äro vi uppe i över 480 miljoner kronor. Det är en oerhörd stegring på denna tid.

Jag är naturligtvis genast villig erkänna, att den allmänna prisstegring, som ägt rum nu under världskriget, kraftigt bidragit till den snabba ökningen under de sista åren, men även med beaktande härav nödgas man konstatera, att utvecklingen — åtminstone ifråga om vår statsbudget — *går oroväckande snabbt framåt*.

Vad jag särskilt vill uttala mina starka betänkligheter emot, det är den stora ökning i det belopp, som är avsett att täckas genom lånemedel. På denna punkt ensamt föreligger en ökning med icke mindre än i runt tal 24 miljoner kronor emot vad som äskades av 1916 års riksdag.

Verkningarna av denna snabbt ökade skuldsättning belysas av en annan post, räntor å statsskulden m. m., vilken i 1916 års statsverksproposition var upptagen till något under 36 miljoner kronor, men som i den nu föreliggande propositionen uppgår till närmare

Statsverks-
propositionen.
(Forts.)

50 miljoner kronor. Lånemedlen äro visserligen avsedda för produktiva ändamål, men en så forcerad byggnadsverksamhet står icke i rimlig proportion till utvecklingen på andra områden.

Fjärde och femte huvudtitlarna intaga gemensamt främsta rummet i fråga om stegring.

Enligt 1914 års försvarsproposition beräknades försvarskostnaderna vid fullt genomförd ny härordning komma att uppgå till 93 miljoner kronor och år 1918 till i runt tal 88 miljoner kronor. Den nu föreliggande riksstaten upptager emellertid belopp som icke tillnärmelsevis hålla sig inom den ramen. Fjärde huvudtiteln, som i detta års riksstat slutar på något mer än 65,5 miljoner kronor, skall enligt nu föreliggande förslag komma att uppgå till över 86 miljoner kronor, en ökning alltså av mer än 20 miljoner kronor. Femte huvudtiteln, som för innevarande år slutar på något över 35 miljoner kronor, föreslås nu till ett sammanlagt belopp av över 40 miljoner kronor. Sammanlagt komma försvarskostnaderna enligt Kungl. Maj:ts förslag att uppgå till över 126 miljoner, sålunda en stegring av 38 miljoner kronor utöver vad som beräknades i 1914 års försvarsproposition. Härefter är ändock icke inräknat något av kostnaderna för neutralitetsvakten. Det är summor av sådan omfattning, att även den varmaste försvarsvän måste fråga sig, var detta skall sluta.

Men icke nog härmed. I propositionen förebådas en ytterligare utökning utöver 1914 års ram, utan minsta antydning om att regeringen har för avsikt att i samband med sådana förslag upptaga frågan om indragningar på andra områden, som under det nu pågående kriget visat sig vara av mindre betydelse. Jag skall icke nu närmare ingå på dessa och andra förslag. Det torde bli anledning för mig att sedermera under denna riksdag återkomma till dem. Det är emellertid ett par anslag som jag med några ord vill beröra.

Anslaget till arméns mathållning, som för år 1915 var upptaget till 7,681,971 kronor utvisade vid samma års slut en brist av 7,439,268. Till förstärkning av detta anslag begärdes nu ett extra anslag av 3,056,500 kronor att uppföras på 1918 års riksstat. Förklaringen till det stora överskridandet är den allmänna prisstegringen på livsmedel som ägt rum. Men denna prisstegring har varit rådande även under år 1916 och kommer att fortfara även under innevarande år. En enkel uträkning visar, att om underskottet kommer att uppgå till ungefär samma belopp under dessa två år, så skulle vid 1918 års ingång faktiskt föreligga en brist på omkring 18 miljoner kronor, ensamt på detta anslag. Det kan knappast anses såsom förenligt med klok omtanke att skjuta så mycket på framtiden, som beträffande detta anslag uppenbarligen kommer att äga rum. Alldeles detsamma är förhållandet med anslaget till furagering av arméns hästar. I 1915 års stat upptaget till 3,774,221 kronor visar det vid samma års slut en brist av 2,086,729 kronor 96 öre. Till förstärkning av detta anslag föreslår nu regeringen att i 1918 års riksstat uppföres ett belopp av 1,746,900 kronor.

Man kan icke undgå att ägna allvarlig uppmärksamhet åt detta system att skjuta på framtiden, som så slående illustreras med de

två anslag som jag här vidrört. Den som vill göra sig besvär med att genomse fjärde huvudtiteln skall emellertid finna att det icke inskränker sig endast till dessa.

*Statsverks-
propositionen.*
(Forts.)

Av vad jag här anfört framgår enligt min uppfattning, att fjärde och femte huvudtitlarna icke varit utsatta för den brist på omtanke från regeringens sida, som den förste ärade talaren, om jag fattade honom rätt, anmärkte på, och jag får säga, att om anmärkningarna mot regeringen beträffande dess livsmedelspolitik icke vore mera befogade än talarens anmärkning beträffande försvarskostnaderna, så tror jag, att regeringen kunde taga den med jämnmod.

Med tillfredsställelse är att hälsa regeringens förslag om beräklandet av 24 miljoner kronor för prisregleringsändamål. Jag är icke i tillfälle att kunna yttra mig om huruvida detta belopp är tillräckligt för det avsedda ändamålet, men vill i sammanhang härmed peka på ett område där den kompensationsplikt, som ålagts jordbruket, med lika fog och säkerligen med gott resultat bör i någon form utkrävas. Det är de stora exportindustrier, som haft en enastående gynnsam konjunktur nu under kriget. Det är icke rimligt, att regeringen låter dessa industrier alldeles slippa undan kompensation i någon form. Man behöver endast studera fondnoteringarna för att få en föreställning om huru lysande affärer dessa industrier måste göra. Tre- à fyradubblade värden är här ingalunda någon ovanlig företeelse. En ännu säkrare mätare är dock en jämförelse mellan priserna före kriget och de nu gällande. Där prisförhöjningen stannar vid det dubbla, är det mycket blygsamt, tre- à fyradubbla priser äro icke ovanliga. Jordbruket har icke haft att uppvisa sådana prisstegringar, och ändock har regeringen ålagt det kompensationsplikt, och detta med rätta. Men jag måste fråga: Är det rimligt att endast taga kompensation av denna näringsgren? Varför har regeringen icke gjort något för att låta även de av mig åsyftade industrierna lämna sin tribut?

Efter vad jag inhämtat har exporten av t. ex. järn varit så forcerad, att leveranser till flottans varv fördröjts flera månader utöver den tid, inom vilken utländska köpare fått sina order expedierade. Då har det icke varit så brått att få våra försvarsmedel i ordning. Om dylika leveransdröjsmål äro betänkliga i fredstid, huru skall man då beteckna dem under en tid som den nuvarande?

Detta är dock något oerhört.

Jag ber också att få säga några ord om en annan grupp av medborgare, som med åsidosättande av all samhällssolidaritet bidragit till den allmänna prisstegringen. Jag menar dessa jobbare, som upphandlat och upplagrat stora mängder av förnödenheter i spekulations-syfte och sålunda undanhållit dem den lojala marknaden. Jag medger, att dessa parasiter äro svåra fiskar att fjälla, men regeringen har dock medel i sin hand att komma till rätta även med dem, och jag ber alldeles särskilt att få rekommendera dem i god hågkomst.

Jag kan vid detta tillfälle icke underlåta att giva uttryck åt det missnöje, som hyses inom vida kretsar av vårt folk med anledning av de tunga bördor, som neutralitetsvakten särskilt till lands

Statsverks-
propositionen.
(Forts.)

medför. Den omfattning, vari inkallelser ägt rum, förefaller i stor utsträckning mindre behövlig och i många fall kännes dessa inkallelser tryck mycket tungt. Fattiga familjeförsörjare i trettioårs-aldern, som tagas från sin verksamhet, se sin ekonomi undergrävas och de sina hotas av umbäranden och nöd.

I samband med att riksdagen i fjol beviljade medel till neutralitetsskyddet uttalade riksdagen som sin mening, att det alltjämt måste noggrant tillses att de kostnader och personliga bördor landets neutralitetsvakt måste kräva, begränsades till det verkligt nödvändiga.

Flottans neutralitetsvakt är såsom alla förstå av förhållandena påkallad, liksom vissa skyddsåtgärder till lands. Vad som däremot är svårt för folk att förstå, det är vissa skydds- och bevakningsposterings mitt inne i landet *nu*, då det krigspolitiska läget väl måste uppfattas annorlunda än vid krigsutbrottet 1914.

Kan regeringen verkligen på allvar vidhålla, att alla bevakningsposterings nu äro nödvändiga. Enligt min uppfattning är detta icke möjligt. Avsevärda besparingar borde här ha kunnat göras. Detta ter sig så mycket nödvändigare, som kostnaderna för försvarsändamål uppgå till så oerhört stora belopp.

Vad som emellertid gör sig mest kännbart, det är de personliga bördorna. Tiden mellan inkallelsens kungörande och dagen för inställelse har i vissa fall varit alldeles för kort för att ansökningar om frikallelse skulle hinna i tid avgöras. Och i många fall har icke tillbörlig hänsyn tagits till framställningar om frikallelse från fattiga familjeförsörjare. Genom vad som på detta område förekommit har en djup misstämning skapats inom vida kretsar mot hela försvarsväsendet, vilket måste beklagas.

Då jag och mina meningsfränder medverkade till riksdagens beslut om beviljande av medel för neutralitetsskyddet var det i den förvisningen att Kungl. Maj:t skulle beakta riksdagens därvid uttalade önsknings. I detta hänseende känna vi oss emellertid besvikna.

Jag nödgas slutligen vidröra jämväl en annan fråga, där enligt mitt förmenande otillräckligheten i viddagna åtgärder är påtaglig, nämligen nykterhetsfrågan.

Jag ber då först att få uttrycka min tillfredsställelse med regeringens beslut att under kristiden lägga betydande restriktioner på handeln med rusdrycker. Otvivelaktigt är, att den stadgade tvålitersgränsen vid utminuterings av brännvin liksom stadgandet om vinförskärningen haft en synnerligen stor nykterhetseffekt. Jag vill hoppas, att den gränsreglering till brännvinskonsumtionens inskränkande, som därmed skett, icke skall få tillfällighetens karaktär utan fastmer fortsättas i inlagen riktning.

Men nykterhetsfrågan har också en annan sida, som sammanhänger med vår livsmedelspolitik. Knappheten på livsmedel har tvingat regeringen att tillgripa brödransonering. En som det vill synas självklar förutsättning, när en dylik långt gående åtgärd tillgripes, får väl anses vara, att alla de livsmedel, som finnas tillgängliga, icke röna någon som helst avknappning i och för ändamål,

som icke tillgodose folkets näringsbehov. Under sådana förhållanden torde det få betraktas som mindre välbetänkt, när regeringen samtidigt med den påbjudna brödransoneringen icke funnit skäl att vidtaga åtgärder i syfte att förhindra tillgångens reducering genom rusdryckstillverkning. Nog måste det ändå medges, att det ligger ringa av konsekvens i att å ena sidan tillgripa ett radikalt ransoneringsystem för att få livsmedlen att räcka till men å andra sidan uraktlåta ett förebyggande av att livsmedel tas i anspråk jämväl för en tillverkning, som i intet avseende kan visas främja folknäringsbehovets fyllande.

*Statsverks-
propositionen.*
(Forts.)

Jag vet mer än väl, att meningarna om en förbudsåtgärds tillbörlighet under normala tider äro synnerligen delade. Men det vill ändå synas, som om det nödläge, vari vårt folk under kristiden ställts, borde komma dessa meningsskiljaktigheter att träda i bakgrunden för den allt överskyggande uppgiften att för näringsbehovets fyllande i möjligaste mån hushålla med disponibla förråd. Här är icke fråga om ett ställningstagande för eller mot förbudet som sådant, här är endast fråga om att hålla nöden och svälten borta från folkets dörrar. Då härtill kommer, att ett folk, som ställts under en hård tids tunga påfrestning, behöver bevara all sin sundhet och hälsa för att prestera den största möjliga moståndskraft, måste en förbudsåtgärd betraktas endast som en akt av det självskydd, utomordentliga förhållanden framkalla från samhällets sida.

Jag måste därför beklaga, att regeringen icke funnit nödigt att med tillmötesgående av gjorda framställningar utfärda förbud mot tillverkning och försäljning av rusdrycker under rådande kristid.

Herr Klefbeck: Herr talman! Den förste ärade talaren beklagade sig över, att regeringen i sin livsmedelspolitik alltför mycket låtit sig influeras av klagoropen från konsumenterna. Jag får bekänna, att jag vid detta tillfälle står i den ställningen, att jag måste låta dessa klagorop från konsumenterna också här göra sig hörda. Jag kan icke betrakta dyrtiden som en paradhäst, som föres fram vid sensationella tillfällen, och icke heller som en torr, kall, statistisk fråga. Bland dem, för vilka vi närmast äro representanter inom vårt parti, finns det hela stora skaror, för vilka dyrtiden är en hemskt gripande verklighet.

I den kungl. propositionen möta oss gång på gång erinringar om hur denna dyrtid verkar, och hur man försöker förebygga dess alltför svåra verkningar. Redan på de allra första sidorna möter oss tal om lönerreglering, och det kommer sedan igen gång efter gång. En annan punkt, som åter och åter förekommer, är anslag till förstärkning av andra anslåg, och jag behöver ju icke säga, att dessa föreslagna förstärkningar nästan alltid hänga samman med sådana frågor, som mathållning och beklädnad, munderingsutrustning, furagering, ved och ljus med mera sådant.

Men det finns också andra siffror, som beröra denna dyrtid och åtgärderna mot densamma, som för mig äro om möjligt ännu sorgligare och ännu mera vittna om det beklagliga tillståndet i

*Statsverks-
propositionen.*
(Forts.)

landet. Det föreslås — vilket jag för övrigt är tacksam för — icke mindre än 16 millioner kronor i krigstidshjälp åt vissa befattningshavare och pensionärer. Nöden har således ifrån att egentligen ha omfattat blott de fattiga klasserna sträckt sig upp till medelklassen och de lägre tjänstemännen, och den har där nått en sådan omfattning, att regeringen anser sig pliktig att begära icke mindre än 16 millioner för dess lindrande. Regeringen begär också ett anslag av 24 millioner i prisreglerande syfte. Förra året beviljades, efter gemensam votering vill jag minnas, 5 millioner i detta syfte. Detta visar således, att nöden i år är större än den någonsin har varit.

Det finns också andra siffror, som tala ett annat språk. Jag tänker då t. ex. på hur regeringen föreslagit, att genom skärpning av inkomst- och förmögenhetsskatten taga in i statskassan omkring 70 millioner kronor emot beräknade 48 millioner kronor i fjolårets stat. Regeringen beräknar, att genom krigskonjunkturskatten få in 30 millioner kronor emot 20 millioner i förra årets stat. Vad vittna dessa siffror om? Jo, förvisso, att det finns folk, som i dessa hårda tider förtjäna penningar och att det kanske rent av är gott om pengar. Men siffrorna få sin mest svarta belysning, om jag så får säga, när jag i många fall nödgas misstänka, att dessa många millioner ha vunnits genom spekulationer just på det fattiga folkets livsförnödenheter. När jag står inför dessa två iakttagelser, å ena sidan den alltmer omkring sig gripande nöden, å andra sidan detta överflöd på pengar, som kanske hämtat sitt största överflöd just från de fattigas livsmedelskostnader, då gripes hjärtat av en innerlig maning till dem, som något kunna göra, att försöka på något sätt råda bot på dessa gräsliga förhållanden. Jag vill icke rikta något klander, allra minst mot den varmhjärtade man, som inom regeringen närmast har ansvaret för dess livsmedelspolitik, ty jag vet, att han har gjort så mycket, som stått i hans förmåga, men det lidande folkets nöd ropar på att något än mera göres.

I den bok om de svenska statsmakterna och kristidens folkhushållning, som överlämnats till oss, förekommer icke så litet rätt intressant och hemskt intressant statistik. Där meddelas efter socialstyrelsen prisuppgifter för en stor del viktigare förnödenhetsartiklar, och på grundval härav har uträknats även s. k. prisindex. Dessa indexsiffror, som beräknas som aritmetiska medeltal, äro icke »vägda», som man kallar det, men mäta dock väl prisnivån för de viktigaste livsförnödenheterna. Det framgår härav, att indexsiffrorna i medeltal för 51 varuslag från juli 1914 till det tredje kvartalet 1916 stigit från 100 till 162, motsvarande en ökning på icke mindre än 62 %. För att anföra några detaljer: indexsiffran för kött har stigit från 100 till 182, för fisk från 100 till 176, för bränsle från 100 till 187. Räknar man återigen med s. k. vägda tal, kommer man till något litet förmånligare resultat. Då möter man en stegring på omkring 50 %.

Den rena nakna verkligheten är således, att arbetarnas löner

genom dessa förhållanden fruktansvärt ha reducerats. En framstående nationalekonom, professor Cassel, säger också, att sänkningen i penningvärdet gör i längden alla gamla avlöningsbestämmelser omöjliga. En arbetare har nu för tiden, även den som har arbete, för mycket för att dö men för litet för att leva. Dyrkoststrycket är för närvarande svårt. Det kan man få se med egna ögon i de många hemmen, icke minst här i vår stad, men det allra värsta är, att detta tryck ökas alltfört alldeles fruktansvärt. Denna ökning sker dels genom de alltjämt ökade priserna, dels därigenom, att detta tryck tyckes förbli av allt större och större varaktighet och längd, och ju längre trycket fortfar, ju tyngre verkar det. I början ägde man åtminstone i någon mån möjligheter att möta de svåra tiderna, men dessa möjligheter äro nu förbrukade. Kläderna har man vänt en gång, och så kan man icke vända dem mer. De besparingar, man en gång gjort, existera icke längre.

När vi stå inför dessa fruktansvärda förhållanden, där det verkliga gäller, om folk skall kunna få leva eller icke leva, tror jag icke, att det är möjligt att gå till en lösning av frågan så pass ensidigt, om jag så må säga med för övrigt all respekt, som enligt min uppfattning den förste ärade talaren ville göra. Jag vill icke ge mig in på frågan om maximipris. Därvidlag delar jag kanske i rätt hög grad den mening, som den förste ärade talaren yttrade, men när han först anförde de två synpunkter, som för dessa frågor ständigt och jämt spela in, nämligen å ena sidan att åstadkomma, att tillgång på livsförnödenheter finnes, å andra sidan att dessa livsförnödenheter tillhandahållas allmänheten på billigast möjliga sätt, och därefter uteslutande tycktes uppehålla sig vid den förra av dem, så menar jag, att det är en något ensidig syn på saken. Det är ju rätt, att man först och sist bör se till att produktionen befrämjas, och att man icke kan genom några tvångsmedel få fram större skörd av vår svenska jord, än som dess brukare själva äro villiga att avlocka densamma. Men har man icke också rätt att fordra, att dessa medborgare känna sin solidaritet med hela det svenska folket? Får man icke även hos våra gamla kärnfriska odalmän förutsätta, att de, när de planlägga odlingen av sina fält, också taga i beräkningen, att det i dessa tider är av utomordentlig vikt, att så stora brödsädesskördar som möjligt vinnas för de konsumerande. Jag räknar på denna solidaritet. Vidare vill jag säga, att även om man aldrig så mycket erkänner, att det viktigaste är, att det finnes tillgång på bröd, så är det å andra sidan en nästan lika viktig fråga, hur det förefintliga brödet skall komma de olika konsumenterna till del. Vad hjälper det de fattiga, att det finnes bröd, om de icke *kunna* köpa det?

När den förste ärade talaren gav sig in på lösningen av den senare frågan, nämligen hur konsumenterna skola få del av livsmedelsförnödenheterna, angav han som den av honom önskade lösningen, såvitt jag förstod honom rätt, att staten skulle inköpa spannmål av svenska producenter till bra pris och sedan sälja det åt konsumenterna för billigare pris. Jag tror också, att man kommer mycket långt på den vägen, och jag är tacksam för den hänvisning, han i detta

Statsverks-
propositionen.
(Forts.)

fall givit. Men när vi komma till konsekvenserna och fråga, var de medel skola tagas, som skola jämna ut skillnaden mellan det högre inköpspriset och det lägre försäljningspriset, och man då nödgas tillgripa skatter, då frågar jag: är denna kammares majoritetsparti villigt att gå med på så pass stora skatter, som en sådan politik oundgängligen för med sig? Är kammaren det, då skall jag skatta mig lycklig. Men att döma av den förste talarens yttrande vågar man icke ha så stora förhoppningar i den riktningen, ty han framförde, såsom jag fattade honom, *klagomål* över att regeringen tänkt sig att för betalande av olika utgifter införa en betydlig skärpning av inkomst- och förmögenhetsskatten för några få närmast liggande år. Såvitt jag förstod, ansåg den förste ärade talaren detta regeringens förslag icke vara gott och lämpligt. Rikedomarna skulle vara mera skenbara än verkliga. Men det förefaller mig i stället så, att om dessa vinster, som nu flöda så rikligt till åtskilliga producenters och spekulanters fickor, äro av mera tillfällig natur, då bör det väl vara i allra högsta grad befogat att passa på att beskatta dessa tillfälliga vinster, medan man har dem och icke låta innehavarna njuta av dem obeskrutna, under det att man på framtiden portionerar ut de utgifter, som nu göras under de goda tiderna. Det förefaller mig, att regeringens skattepolitik i detta avseende är långt mera riktig.

Men jag vill nu icke endast stå och klaga över hur svårt det är för så många tusende medborgare i vårt land, utan jag skulle också försöka att från min synpunkt peka på några vägar, genom vilka tillförseln skulle kunna ökas och prisen även nedsättas. Det är ju klart, att jag icke på något sätt kan komma med något nytt, men jag skulle för min ringa del vilja rekommendera, att de medel regeringen äger i sin hand kraftigare utnyttjades. Erfarenheten säger oss lekmän, att tillståndet kanske aldrig hade varit så fruktansvärt svårt, att det aldrig hade varit så ont om livsmedel, om exporten av sådana hade stoppats i tid, medan det ännu fanns tillräckligt med livsmedel kvar. Det hade kanske icke varit så svårt, om regeringen verkligen hade gjort beslag på de upplagrade stora livsmedelsmängder, vilka i stället fingo ligga lagrade, till dess den lycklige spekulanten hade lyckats utverka licenser för utförseln. Jag vågar kanske också säga, att det kanske aldrig hade varit så svårt, om icke en efter vår mening alltför formalistisk syn på handelspolitiken hade fått göra sig gällande inom regeringen. Vad vi ha att göra, blir då att söka få till stånd en ökad produktion genom att söka väcka våra odalmäns intresse för en sådan produktion — gärna också med de medel, som den förste ärade talaren anförde — att söka få till stånd en alltmer ökad import, och jag skulle vilja gå så långt som att påyrka, att regeringen skulle så långt som behovet krävde lägga beslag på den ena svenska kölen efter den andra och låta dem till våra kuster segla hem spannmål. Jag tror, att vi böra mer och mer med allvar sätta stopp för vidare export av livsmedel liksom även med stor kraft taga itu med att expropriera de befintliga lagren till det allmännas bästa. Allt detta är ju som sagt intet nytt, men ett kraftigare framgående på redan inslagna vägar tror jag skulle föra oss ganska långt

mot det av oss eftersträfvade målet, och sedan bör man för att åstadkomma just det som den förste ärade talaren antydde taga ut en allvarlig skatt på dem, som förtjänat på konjunkturen och förtjänat kanske icke minst på jobberi med livsmedel.

Jag skall icke uppehålla kammaren längre med mina enkla funderingar. Det har blott varit ett uttryck för den gripande nöd, som bor i så många svenska hem i dessa dagar. Jag har sett den öga mot öga och skulle kunna referera exempel i tiotal, som skulle göra det klart för var och en, att nöden nu är en hemsk verklighet i ofantligt många hem. Den som har arbete, sade jag, han reder sig med bekymmer och alltjämt ökade bekymmer. Den som intet arbete har, änkor med barn och andra sådana, de leva i fullständig nöd. Sådant kan icke få fort fara.

Den förste ärade talaren slutade med några stolta, manliga ord om Sveriges ära. Han talte om hur det av gammalt varit svensk sed att själv bestämma sina öden, att med kraft och beslutsamhet stå fram för vad som hör till Sveriges väl. Ordalagen voro icke dessa, jag minns dem icke, men jag har anført dem så som jag fattade dem. Jag vill i anslutning därtill endast svara: det går icke heller att taga den frågan så enkelt, att man blott talar om vad Sverige i fordombid har visat av kraft och beslutsamhet och den ära Sverige därigenom vunnit. Det fordras, om det skall bli något annat än vackert tal, att svenske män, som skola ta upp arvet efter fäderna, verkligen göras dugliga till att taga upp det arvet och att de få ett eget levande intresse för att det göra. Skola våra kroppsarbetare pressas ned till att bli ett verkligt proletariat, som lever i fullständig undernäring dag efter dag, då går det icke att begära, att dessa så undernärda män skola äga, om så olyckligt vore, att nöden det krävde, den tillbörliga kraften. Det är helt enkelt fysiskt omöjligt. Skall vårt land, vårt arbetande folk, om det en gång kräves, gå ut att värna om vår gamla frihet, ja, då skall det också känna, att det verkligen har någonting att säga till om i detta fosterland, som de skola värna. Men när den hittills påbjudna mobiliseringen i många fall verkat på det sättet, att den, som varit ute, sett sitt hems ekonomi i grund förstörd och sedan i åtskilliga fall dessutom erfarit, huru hustru och barn måst bedja fattigvården om bröd, då han var ute för att, som det hette, försvara sitt land och han då av detta fosterland får till lön, att han mister den medborgarrätt han surt förvärvat. Då få herrarna förlåta honom, att han har svårt att eldas av den heliga entusiasmen längre. Vill vårt majoritetsparti här verkligen gå detta folk till mötes och icke blott lägga bördor på utan också giva det full medborgarrätt i samhället, då skall kanske även den kraftlöse få styrka, ty han har fått ett helt annat intresse för landets frihet och värn.

Lider hela den stora arbetande klassen, då blir ytterst hela samhällskroppen lidande. I det moderna samhällsmaskineriet gripa alla kuggar och hjul i varandra. Jag kunde därför sluta med att rikta det gamla romarordet till majoritetspartiet i denna kammare: *videant consules* och så vidare.

Statsverks-
propositionen.
(Forts.)

Herr Petersson, Alfred: Herr talman, mina herrar! Den förste ärade talaren gjorde i fråga om statsverkspropositionen bland annat ett par erinringar, som jag särskilt fäste mig vid, men som endast skola föranleda mig att i förbigående säga ett par ord.

Han fann, sade han, uti den föreliggande statsverkspropositionen alltför litet genklang — han kanske icke använde det ordet, men det var hans mening — av trontalets allvarsord om den tunga tid, vilken vi leva uti. Han tyckte, att man alltför matt och färglöst hade uti denna proposition fullföljt de tankar, som hade uttalsats i trontalet. Han kunde — vilket han också tydligt gav uttryck åt — därvid givetvis icke syfta på något annat än att han fann alltför små anslagskrav för försvaret. Jag vill i detta avseende endast säga, att när nu, som vi alla veta, man icke blott på folkdjupet bland de av kriget utpinade folken utan också bland statsmännen i Europas alla länder, krigförande och icke krigförande, sysselsätter sig framför allt med att finna ett medel, som för framtiden skulle kunna skydda folken emot sådana olyckor, som vi nu uppleva, att garantera ett fredens tillstånd i stället för ett krigets tillstånd, då finns det enligt mitt förmenande bra små skäl för oss, ett litet och fredligt folk, som vill leva vårt eget liv och skydda vår neutralitet men är främmande för alla imperialistiska planer och tankar, att framlägga förslag till dyrbara utbyggnader och anordningar av försvarsanstalterna, som särskilt syfta på framtiden; det kan icke vara lyckligt. Jag är övertygad om, att vi vilja enigt upprätthålla vår neutralitet och vår självständighet; därom ha icke rått några olika meningar.

Vad den andra erinran beträffar, nämligen betänkligheten mot, att man skall uttaga nya och ökade skatter särskilt på de stora inkomsterna och förmögenheterna, företa en skärpning av inkomst- och förmögenhetsskatten, så kan man visst vara ense även därom, att det är mycket litet tilltalande att behöva tillgripa sådana medel som att skärpa redan befintliga skatter; de äro, det måste man erkänna, ganska höga som de äro. Men utgifterna växa och växa en över huvudet, och var i all världen skall man taga pengarna att täcka dessa utgifter, om man icke skall rikta sig just mot dem, som ha tillgångar att betala skatterna med? Jag vet ingen annan väg, och den förste ärade talaren har icke heller, såvitt jag kunnat finna, anvisat någon annan väg än att anlita de skatteällor, där det finnes någonting att taga.

Beträffande nu den föreliggande statsverkspropositionen, så skall jag be att få göra några erinringar från andra synpunkter.

Det är sagt, att de höga slutsummorna på nära halva miljarden, äro uppseendeväckande, men det finnes åtskilligt annat i denna statsverksproposition än dessa slutsummor, som man verkligen också kan kalla uppseendeväckande.

Jag skall då först erinra om det förhållandet, att man bland de äskade anslagen finner en osedvanligt stor mängd anslagsposter, där man saknar motiverade framställningar. Man får nöja sig med rubriker och klumpsummor i en utsträckning, som jag icke tror, att

man har kunnat påvisa någon gång tillförene. Jag vet av gammalt och även av egen erfarenhet, med vilka svårigheter det är förbundet att få dessa många frågor, som hopa sig, tillbörligt utredda och i tid klargjorda för att framlägga för riksdagen. Men det skälet att utredningen icke har medhunnits förlorar verkligen, då det för ofta upprepas, sin betydelse och sin förmåga att utgöra ett tillräckligt vägande argument. Det kan påvisas här i denna proposition, icke minst under fjärde huvudtiteln, flera fall av anslagsfrågor eller ärenden, som varit föremål för föregående riksdagars handläggning och som antingen måst avslås eller som måst provisoriskt behandlas, därför att det har varit för klen utredning, och som nu återkomma med den upplysningen, att utredning icke har kunnat medhinnas. Det förefaller mig, som om man härvidlag kan ha berättigade krav från riksdagens sida att få ärendena framlagda i statsverkspropositionen i ett annat skick. Det finns två poster, en på 16 miljoner och en på 24 miljoner, i det ena fallet krav på krigstidshjälp och i det andra krav på 24 miljoner kronor till prisreglering. Jag är övertygad om att båda dessa saker äro mycket behjärtansvärda, men man hade verkligen skäl att fordra, att dessa ärenden kunnat föreligga i bättre utrett skick än som nu är förhållandet, ty nu finns ingenting angivet. Man får icke veta, efter vilka grunder dessa mycket behjärtansvärda utgifter för krigstidstillägg för tjänstemän och pensionärer skola utgå, och man får veta kanske ännu mindre hur de 24 miljonerna äro avsedda att användas. Och dock har detta krigstillstånd varit rådande i mer än två år, och man har haft till sitt förfogande kommissioner i synnerligen stor utsträckning. Jag vet icke hur riksdagen skall kunna behandla en sådan fråga som denna om prisreglering, om den icke är i tillfälle att i ett sammanhang och på en gång betrakta och pröva de krav, som eventuellt kunna komma fram i detta avseende. Om man skall pröva den ena framställningen då och den andra då, utan att kunna se hela sammanhanget, är det klart, att det blir mycket bristfälligt och kommer att lämna stora luckor.

Precis samma ofullständighet, som mötte oss på utgiftssidan, möter oss också på inkomstsidan. Det ställes i utsikt en ny skatt på 18 miljoner kronor, men det är också allt vad man får veta. Hur denna skatt skall uttagas, efter vilka grunder den skall läggas, där om får man ingenting veta.

Jag gör dessa erinringar, därför att, så vitt jag kan se, detta system är av den art, att det i icke ringa mån betager riksdagen möjligheten att efter grundlig prövning utöva sin makt över statsreglering och bevillning. Herrarna veta lite var, hur det brukar vara i riksdagens sista timmar. De viktigaste ärendena hopa sig på ett sätt, som rent av omöjliggör en grundligare prövning. Kungl. Maj:tt har i sitt trontal givit en antydning om en proposition, som avsåge att underlätta riksdagens arbete. För min del kan jag knapp tänka mig något, som skulle mer underlätta och på samma gång fördiupa riksdagens arbete, än att man redan vid riksdagens början finge en statsverksproposition, fullständig och fyllig, som innehölle

Statsverkspropositionen. icke blott skalet till propositionen utan också själva kärnan i densamma.

(Forts.)

Den största bristen i statsverkspropositionen är dock enligt mitt förmenande, att den icke giver något klart besked om statsverkets verkliga tillstånd. Det upplyses i propositionen — och man vet ju detta ändå — att under sist förflutna år, liksom under näst föregående år, utgivits mycket stora belopp för neutralitetskostnader. I förra årets statsverksproposition fick man veta åtminstone ungefär till vilket belopp det föregående årets neutralitetskostnader uppgått. Jag tror det uppgavs 53 miljoner, vilket sedermera justerades i någon mån. Man fick också kännedom om huru finansministern tänkt sig finansiera dessa neutralitetskostnader. I år får man om neutralitetsutgifterna ej veta mer än att de varit betydande. Det finnes också en hel del andra utgifter, som varit förbundna med kriget. Härom talar också finansministern i förbigående, men han nämner ingen summa. Riksdagen anvisade eller rättare sagt bemyndigade Kungl. Maj:t att förskottsvis utbetala 8 miljoner till försvarsändamål. Huruvida dessa 8 miljoner äro använda i sin helhet eller om en del därav är använd och nu skall täckas, därom får man ingenting veta. Det är känt, att staten har måst bedriva en ganska omfattande spannmålsimport, men huru denna spannmålsimport finansierats, om det skett genom anlitande av tillgängliga statsmedel eller om det skett genom anlitande av andra utvägar, därom vet man ingenting. Riksdagen kunde dock verkligen ha rätt, för att icke säga skyldighet, att söka få kännedom om dessa förhållanden. Herr finansministern säger i det aktstycke, som skulle kallas finansplanen, att han endast helt kort vill beröra det statsfinansiella läget. Jag måste säga, att han i det fallet ärligt hållit sitt ord. Han har så kort berört det statsfinansiella läget, att riksdagen står med denna statsverksproposition i sin hand ur stånd att bedöma rikets finansiella läge för närvarande. Med allt detta för ögonen kan man verkligen med skäl fråga, huru den paragraf i regeringsformen, som säger, att »för varje lagtima riksdag låte Konungen uppvisa statsverkets tillstånd i alla dess delar, till inkomster och utgifter, fordringar och skulder» — — man kan fråga, säger jag, i vilken grad denna grundlagsparagraf blivit iakttagen. Och den utväg, som finansministern valt, nämligen att vid ett senare tillfälle upptaga till behandling frågan om den slutliga finansieringen av såväl neutralitetsutgifterna som åtskilliga andra med kriget sammanhängande utgifter, således en statsverksproposition nr 2, den utvägen synes mig mycket litet tilltalande, för att icke säga betänklig.

Jag skall efter dessa anmärkningar anhålla att få övergå till en annan fråga, den fråga som näst fredens bevarande och neutralitetens upprätthållande mer än någon annan upptagit svenska folkets sinnen, och det från palatset ned till den lägsta koja, jag menar frågan om vårt folks näring och försörjning. Det nyss införda tvångsrationeringssystemet beträffande brödet är till sina verkningar så djupt ingripande, att det skulle rent av kunna tydas såsom likgiltighet, om den svenska riksdagen vid detta tillfälle ginge den

saken med tystnad förbi. Det har ju icke heller skett. Även den förste talaren var inne på den frågan, som han ansåg vara av nödvändigheten påkallad. Men det var icke bara det, utan han ansåg, att det var det enda medlet för att kunna bemästra den svåra livsmedelsfrågan, och han ansåg, att det borde ha skett för länge sedan. I det fallet har jag för min del — och har sedan länge haft — en något annan uppfattning. Det första man emellertid frågar sig inför detta så djupt ingripande tvångssystem, det är: har det varit nödvändigt att tillgripa en så ytterst våldsam åtgärd? Har denna nödvändighet inträtt utan vårt eget förvällande, är det omständigheter, varöver vi icke kunnat råda, som bragt oss i denna svåra situation? Ja, här vill jag såsom min uppfattning uttala, att det åtminstone icke går an att skjuta skulden här för ensamt på de av kriget skapade förhållandena. Hade importen bedrivits i rätt tid och i tillräcklig omfattning och hade därjämte åtgärder vidtagits på ett tidigare stadium för tillvaratagandet av våra egna tillgångar och våra egna resurser, är det min bestämda övertygelse, att man åtminstone i år kunnat undgå att ställa vårt folk på en sådan förknappning i fråga om brödet, som nu blivit fallet. Då svarar man måhända, att efteråt är man ju alltid klok. Ja, det är sant, men jag måste säga, att det svaret här icke är tillräcklig ursäkt. För min del kan jag knappt tänka mig någon angelägnare eller viktigare uppgift för en regering under en tid som denna och efter mer än 2 års krig, på vilket man ännu icke skymtar något slut, än den att skaffa största möjliga förråd av spannmål och brödsäd i landet. Något oöverbinnerligt hinder för import av spannmål har ju icke förefunnits. Det har varit och är fortfarande förbundet med svårigheter, det vet jag. Spannmålen har blivit dyrare för varje månad, för varje vecka som gått, det vet jag. Men nog kan det allvarligen ifrågasättas, om icke, innan dessa oerhörda prisstegringar uppkommit, man med lite mera framsynthet kunde ha haft det bra mycket bättre ställt på detta område. Det är beklagligt, att vi nu kommit i det läget, att denna ransoning befunnits nödvändig, och regeringen lär icke kunna fritagas från ansvaret för att denna nödvändighet inträtt. Det kunde vara skäl att gå in på detaljbestämelse i detta system, men tiden medger det icke, och jag skall därför endast göra ett par små erinringar. De som fått på sin lott att ordna dessa saker ute i landet, de känna svårigheterna; och de som få kännas vid förknappningen, särskilt kroppsarbetarna, de känna dem också. Det är ett förfärligt virrvarr på landsbygden, det vill jag bara säga. Ett par exempel skall jag nämna rörande dessa bestämmelser och deras verkningar. Det kan vid första påseendet synas vara fullt rättvist, att man tilldelar alla lika, spädbarnet och den fullt arbetsföra mannen. Men här kan verkligen det ordet tillämpas, att högsta rättvisa kan ofta bli högsta orättvisa. Så till exempel kan en familj bestå av 8 å 9 personer, av vilka 6 å 7 äro barn, de flesta minderåriga. I en sådan familj reder man sig mycket bra med tilldelningen av 250 gram mjöl per dag för varje person. Men i en annan familj, med

*Statsverks-
propositionen.*
(Forts.)

Statwerks-
propositionen.
(Forts.)

t. ex. 3 arbetsföra, fullvuxna personer, där blir det, om alla tre äro kroppsarbetare, givetvis alldeles omöjligt att undgå så stor försakelse, att det icke skadar arbetskrafterna. Men även den olikhet, som förekommer mellan dem, som intagas i självhushåll, och dem, som icke äro i tillfälle att inrymmas i självhushåll, är påfallande, och den är därtill verkligen svår att förstå. De som tillhöra självhushållen, den jordbrukande befolkningen, få en ranson efter 12 kilogram i månaden per person, vilket gör 400 gram per dag, minus det lilla som går bort genom förmalningen, vilket emellertid med de nuvarande bestämmelserna är mycket litet. Den som icke får tillhöra något självhushåll, utan går som tillfällig arbetare än här än där och har lika styft arbete som andra, han får endast 250 gram jämte påbröd i bästa fall. Det är en påtaglig olikhet mellan dessa fall och en orättvisa. Det är icke länge sedan jag fick ett brev i detta ämne och vari påpekades vilka svårigheter det var i den och den kommunen och huru missnöjet sjuder över detta förhållande. Det är alldeles uppenbart för var man, att den som drabbas hårdast av ett system sådant som detta, det är den del av befolkningen, som har minsta möjlighet och tillfälle att skaffa sig animaliska födoämnen och som även under normala tidsförhållanden huvudsakligen lever på bröd. Det är dessa, som i främsta rummet få känning av tillstramningen.

Jag skulle också gärna vilja yttra några ord om regeringens åtgärder i övrigt i den mycket svåra livsmedelsfrågan. Det är klart, att på detta område intresse motsättningarna äro mycket stora. Det som anses vara riktigt från den ena sidan, från producenternas sida, anses vara oriktigt från konsumenternas sida, och det måste beklagas, att dessa motsättningar mellan de olika intressena — producenternas och konsumenternas — en tid hotat bli så starka, att det artat sig till en verkligen olycklig kamp. För min del håller jag före — och i det avseendet instämmer jag med den första talaren — att i stort sett måste producenternas och konsumenternas intressen vara gemensamma, d. v. s. i nödvändigheten av att tillse, att det verkligen finnes födoämnen i landet; ty finnes det icke sådana, ja, då hjälper varken det ena eller det andra. Om jag här skulle yttra några ord just om dessa principer — maximipris eller icke maximipris — så vill jag öppet säga ifrån, att det visst icke är för att göra mig ensidigt till tolk vare sig för det ena eller andra intresset härvidlag utan för att göra mig till tolk för intressen som jag tror vara gemensamma för hela samhället. Jag skall också villigt erkänna, att under så vanskliga tider och på ett så vanskligt område som vi här röra oss på, är det bra mycket lättare att kritisera än att regera. Jag tror dock, att det kan göras den berättigade anmärkningen, att regeringen behandlat denna fråga ur något för små, för trånga och inskränkta synpunkter. Jag tror, att man med rätta kan säga, att den underlåtit att i ett sammanhang till prövning upptaga den mycket komplicerade frågan. I en del fall har ju regeringen vidtagit ganska kraftiga åtgärder för att hålla prisen nere på en rimlig nivå. I andra fall har den fria prisbildningen fått ha sin gång utan ingri-

pande, ehuru det gällt förnödenheter som, om icke fullt så viktiga som t. ex. brödet, ändå äro så gott som omöjliga att undvara. I allmänhet är det ju så, att industrialster, även om de kunna hänföras till livsförnödenheter, icke varit föremål för prisregleringsbestämmelser. En så viktig förnödenhetsvara, som margarin, vilken under senare tider ingått i vårt folks hushållning såsom en ofantligt viktig del, den har icke blott fått stiga i pris, utan vad värre är, den har på sistone alldeles försvunnit ur marknaden. Och det spelar en oerhörd roll i folkförsörjningen, att dessa 30 miljoner kg. margarin icke finnas numera. Detta beror på att råvarutillförseln blivit hämmad. Men jag undrar, om icke även på detta område finnes orsaker, uti vilka regeringen har väsentlig del. Varför är t. ex. margarinet icke försvunnet ur marknaden i våra grannländer? Det är icke försvunnet ur marknaden i Danmark. Det lär finnas där till mycket måttligt pris, 1:46 à 1:50 pr. kg., efter de underrättelser jag fått.

Vad maximiprisfrågan beträffar, som den första talaren sysselsatte sig med en god stund, så ber jag att om den få säga, att den är ett tveeggat svärd, när det gäller att lösa de svåra prisfrågorna. Det har visat sig över allt, t. o. m. i Tyskland, där man börjat mer än någonsin reagera mot den inslagna vägen. Men för det första har riksdagen själv varit med om att giva Kungl. Maj:t denna rätt att sätta maximipris på viktiga varor. Riksdagen har icke alls reagerat den gången mot maximipris såsom princip. Dessutom är det ju alldeles uppenbart, att det under sådana förhållanden är nödvändigt, såvitt jag kan se, att vidtaga mycket effektiva anordningar för att icke prisen skola gå rent orimligt i höjden, vilket skulle bliva fallet i en situation som denna beträffande spannmål. Jag vill icke alls uttala mig om de fastställda maximiprisen ens på spannmål, men jag tror, att det är synnerligen viktigt, att man avväger dessa maximipris så, att de icke bliva en absolut hämsko på produktionen, ty då blir verkligen den sista villan värre än den första. Jag tror, att det behövs ett mycket noggrant övervägande i detta fall, innan man bestämmer sig för den eller den siffran, men framför allt vill jag säga, att man just ur produktionssynpunkt måste uppställa vissa förutsättningar för att man skall kunna tolerera och verkligen lojalt finna sig i de åsatta maximiprisen. Och när jag säger *lojalt finna sig*, kan jag icke underlåta att pointera, att efter mitt förmenande har med några få undantag, undantag som visserligen icke varit tilltalande, den jordbrukande befolkningen här i landet mycket lojalt funnit sig i de tvångsvis åsatta prisen.

Jag sade, att det dock fanns två förutsättningar för att denna lojalitet skulle kunna fortfarande bevaras. Den ena av dessa förutsättningar är efter mitt förmenande, att foderämnen verkligen finnas till förfogande till pris som svara mot de åsatta maximiprisen på spannmål. Är detta icke fallet, kommer hela produktionen att förryckas och ledas in på vägar, som kanske i stort sett, med hänsyn till samhället icke äro de allra bästa. Hur har det förhållit sig med denna fråga? Maximiprisen på spannmål sattes i början av

Statsverks-
propositionen.
(Forts.)

september, då den nya skörden började komma i marknaden. Mot siffran till vilken prisen bestämdes, skall jag som sagt icke göra någon erinran, men däremot var foderfrågan under hela hösten oordnad. Först någon gång i oktober, jag tror den 25 oktober, bemyndigade regeringen livsmedelskommissionen att inköpa 120,000 ton foderämnen, oljekakor och majs, men någon prisreglering var icke förbunden med denna åtgärd. Nu fanns det en marginal mellan brödsäd och majs av omkring 5 kr. under hela den tid, som sedan dess förflutit, och ännu större beträffande oljekakor. Vad blev följden därav? Jo, alldeles naturligt den, att jordbrukarna mer eller mindre anlidade sina spannmålsförråd även av brödsäd för sina djurs utfodring — de kunde icke lägga om sin hushållning. Detta inverkade naturligtvis i sin mån till ytterligare förknappning av de redan förut knappa förråden av brödsäd i landet. Så kom den 2 november förbud mot utfodring av spannmål, ett förbud, som borde ha kommit samtidigt med de åsatta maximiprisen, liksom ordnande av prisregleringen å foderämnen även borde samtidigt ha ägt rum. Det ligger i öppen dag, att dessa frågor hade bort prövas och ordnas i ett sammanhang, om icke det hela skulle gå sönder och därigenom svårigheter uppstå. På prisreglering å foderämnen fick man vänta, tror jag, till sista dagarna i december.

Men det är en annan förutsättning, som jag skall be att få fästa uppmärksamheten på, för att man från jordbrukarhåll åtminstone skall lojalt finna sig i dessa maximipris, och det är att dessa genom maximiprisens åsättande bestämda lägre prisen skola komma folket i landet till godo och till fullo komma dem till godo. Vad är det egentligen för rimlighet uti att t. ex. sätta maximipriset på inhemsk spannmål till 23 kronor, såsom vi ha på råg, och sätta priset på mjöl till 30 kronor eller kanske 31 kronor? Var och en förstår, att med en sådan prisskillnad mellan säd och mjöl det icke är folket som får nytta av det maximipris, som är åsatt spannmålen. Jag håller före, att när man åsätter inhemsk spannmål maximipris, importerad spannmål bör komma folket till godo till samma pris, som är bestämt för den inhemska spannmålen, alltså till ett pris, som motsvarar värdet på denna spannmål. Det blir emellertid en stor marginal i förevarande fall emellan priset å inhemsk och importerad spannmål, en förlust att täcka, men om denna sak eller varifrån medlen härtill skola tagas få statsmakterna besluta, och jag tror att det är alldeles nödvändigt, att riksdagen höres i fråga om huru denna marginal skall täckas. Här bör man anlita statsmedel och icke gå den vägen, att man höjer mjölpriset, så att man erhåller ett medelpris mellan priset på importerad och inhemsk vara. Mig förefaller detta vara en orimlig åtgärd, som varken från konsument- eller producenthåll kan tolereras. Nu kostar vetemjölet 36 kronor, under det att inhemsk vara blir beslagtagen till ett pris av 24 kronor. Detta är ju en orimlighet.

En annan sak, som jag särskilt ur produktionssynpunkt anser vara absolut nödvändig, är, att det finnes stabilitet i dessa prisregleringsåtgärder, så att man icke går fram och tillbaka. Klart är,

att ofta upprepade förändringar i sådant avseende skola alstra missnöje. Ett slående exempel härför är behandlingen av potatismjålet, i vilken jag icke kan finna någon ledande tanke eller mening. Det första maximipriset var 30 kronor; kort därefter åsattes varan ett maximipris av 40 kronor och det fick stå en tid, men när potatisen kommit från producenten till fabrikena och från fabrikena i de stora grossörernas händer, upphävdes det, och så gick priset ett tu tre upp till 80 à 100 kronor.

Ja, mina herrar, jag skall inte längre sysselsätta mig med dessa mycket viktiga frågor. För min del är jag djupt övertygad om nödvändigheten av att mycket effektiva åtgärder från statsmakternas sida vidtagas för att i görligaste mån hålla prisläget så lågt som möjligt är, men jag tror det vara en ren omöjlighet att återföra prisnivån till det gamla läget; med anlitande av vilka åtgärder som helst, kan man icke nå därhän. Genom maximipris och andra indirekta åtgärder tror jag icke, man kan nå tillräckligt långt för att möjliggöra existensen för de mest behövande och ekonomiskt sämst ställda. Här förefinnes ett behov av direkta åtgärder från statens och kommunernas sida — jag menar genom direkta medelsanslag.

Under hänvisning till det alltjämt pågående världskriget har från tronen utgått en vädjan till representationen och till folket att icke blunda för tidens allvar samt att låta inbördes skiljaktigheter vila. Förvisso är tiden tung och djupt allvarlig, och det är också detta jämte den starka känslan därav, som gjort, att de stora och breda lagren av samhällets befolkning med sådant tålmod burit de av dyrtiden och kriget orsakade tunga bördorna, som just drabbat dem hårt. När emellertid den vädjan riktas till representationen och folket att låta inre skiljaktigheter vila och det fordras en enig uppslutning, som icke kan betyda annat än uppslutning omkring regeringen och regeringens politik, kan man icke undgå att skärskåda denna vädjan i ljuset av regeringens handlingar och allmänna tendens, särskilt beträffande dess förhållande till folkrepresentationen. Det är då uppenbart, att hos denna regering ända från dess tillkomst funnits en tendens och, såsom det synes åtminstone, en medveten avsikt att så mycket som möjligt sätta riksdagen å sido och minska dess inflytande. Denna tendens tog sig ett starkt och påfallande uttryck under år 1915, då redan riksdagens bevillningsmakt kan sägas hava varit ganska hotad, och denna tendens har, ehuru påtalad vid 1916 års riksdag, fortsatt även under senaste år. Jag nämner såsom ett exempel det verkligen uppseendeväckande och egenmäktiga förfarandet vid inkallelse av vissa värnpliktiga till särskilda befälsövningar, varom beslutet fattades omedelbart efter riksdagens åtskiljande och i fråga varom det icke borde ha varit någon svårighet att förelägga riksdagen förslag. Jag vill vidare anmärka, att av den kontakt med riksdagen, som verkligen förutsattes och varom anhållan finns intagen i riksdagens skrivelse beträffande handhavandet av krigshandelslagen, mig veterligen ej funnits ett enda spår, varförutom åtskilligt annat skulle vara att anmärka i sam-

Statsverks-
propositionen.
(Forts.)

manhang med denna lags tillkomst, men som regeringen glömt. Ett intimare samarbete, än som skett, hade också kunnat förväntas beträffande livsmedelsfrågans behandling, och jag tror, att det skulle ha lett till bättre resultat, än det som nu vunnits. Anser verkligen regeringen, att någon brister i enighetstankens förverkligande, så finnes enligt mitt förmenande ganska stor anledning för regeringen, enkannerligen för regeringens främste man, till självvransakan och undersökning, huruvida den väg, han slagit in på, verkligen leder till det eftersträfvansvärda målet. De frisinnade se i en fortgående demokratisering av samhället och ett förtroendefullt samarbete mellan Konung och riksdag vägen för en framtida sund utveckling. Det är uppenbart, att det system, som följts dessa sista år, icke ligger i linje med dessa grundsatser. Huru mycket erkännande man än är villig att giva åt regeringen för dess efter mitt förmenande ärliga neutralitetsvilja, tvingas man i alla fall till kritik av ett system, som är övervägande prägladt av byråkratiskt godtycke vilket gör sig gällande överallt. Jag hoppas, att ett sådant byråkratiskt godtycke aldrig skall få — det har åtminstone aldrig haft — någon god klang i svensk politik.

Herr Ericson, Hans: Flottans långa och krävande neutralitetsvakt har såsom naturligt är lämnat åtskilliga erfarenheter, av vilka en del äro av den art, att de böra omedelbart beaktas. Jag anhåller att helt lätt få vidröra ett par av dem.

Våra torpedbåtar, som måst tagas i anspråk för åtskilliga uppgifter, för vilka de ursprungligen icke varit avsedda, hava frestats hårt särskilt under svår väderlek utomskärs och uti isgång. Därigenom ha de i själva verket förslitits i en grad, som gör det nödvändigt att bereda ersättning för dem genom nybyggnad långt tidigare än som i nu gällande planer beräknats. Det synes alltså vara av allra största vikt, att kraftiga åtgärder härför snarast möjligt vidtagas, så att vårt torpedvapen icke inom kort tid skall befinna sig i ett svaghetstillstånd, som icke kan vara nyttigt för vårt land.

Enligt 1914 års planer skall ersättning för utrangerade torpedbåtar göras genom nybyggnad av jagare, dock så, att antalet nybyggda jagare blir vida mindre än antalet utrangerade torpedbåtar. Nu har emellertid neutralitetsvakten visat, huru nödvändigt det är, för att skyddet av vår långsträckta kust skall bliva effektivt, att antalet icke alltför snävt begränsas. Det är därför av behovet påkallat, att ersättningsplanen omlägges i enlighet med dessa förhållanden, som icke synas ha blivit fullt beaktade i den proposition angående sjöförsvarets förstärkande, som framlades inför sistlidet års riksdag.

I årets statsverksproposition redogöres för hittills vidtagna åtgärder för byggande av den krigsfartygsmateriell, som tillhör 1914 års byggnadsplan. Av denna redogörelse framgår, att av fyra i planen upptagna jagare endast två hittills blivit anfallda till byggande. Med hänsyn till vad som nyss anförts, lär det vara

av största vikt, att de två återstående jagarna så snart som möjligt stapelsättas. Däremot kan måhända invändas, att stora svårigheter äro rådande att förmå skeppsvarven att åtaga sig bygandet. Ärendet är likväl av den vikt att det lärer vara nödvändigt att söka på lämpligt sätt övervinna dessa svårigheter.

Statsverks-
propositionen.
(Forts.)

En ytterligare erfarenhet, som vunnits från neutralitetsvakten och även från det pågående sjökriget, rör gnistsignaleringens oerhörda betydelse för flottans uppträdande och förbindelser. Utomlands har gnistsignaleringen i krigets tjänst nått sådan utveckling och fulländning, att man exempelvis numera är i stånd att på en undervattensbåt eller ett flygskepp i mörker och dimma med tillhjälp av fasta gniststationer i land när som helst bestämma farkostens exakta läge. För sjöstridskrafternas operationer har numera gnisttelegrafen avgörande betydelse, och därför har man också i de krigförande länderna funnit nödvändigt att giva de för marinen erforderliga fasta gniststationerna militär organisation för såväl krig som fred. Hos oss torde denna fråga ännu icke vara slutligt avgjord; men erfarenheten från vår neutralitetsvakt visar alldeles bestämt på det olämpliga uti, att icke alla de fasta gniststationerna vid kusten äro ständigt underställda marinens organisation. Jag vill endast anföra såsom ett exempel, att vår enda gniststation på västkusten, som är ställd under telegrafverkets förvaltning, icke är i stånd att förmedla krigstelegrafering. Vad detta innebär, kan man förstå, när jag säger, att meddelanden, som givas med förmedling av denna station från och till sjöstyrkor, måste givas på sådant sätt, att de kunna uppsnappas, läsas, tydas och till och med alldeles hejdas. Det måste därför anses såsom en angelägenhet av stor vikt, att denna fråga snarast möjligt gives en för marinens vidkommande tillfredsställande lösning.

Till sist vill jag framhålla betydelsen av, att de försvarspropositioner som bebådats till årets riksdag, komma i så god tid, att de hinna vederbörligen behandlas av riksdagen. Jag vågar även uttala en förhoppning att i den proposition, som avser sjöförsvarets behov, hänsyn kommer att tagas till de förhållanden jag nyss framhållit, särskilt vad beträffar nödvändigheten av att ersättning för den förslitna fartygsmaterielen *i tid* beredes.

Herr Hellberg: Jag skall först tillåta mig att hänvända några ord till regeringsbanken i en fråga, som icke berörts av föregående talare ur mitt parti.

Det väckte min och helt visst många — icke angenäma — uppmärksamhet, när kort före riksdagens början herr statsministern gav till känna, att regeringen icke ämnade framlägga proposition i fråga om den kvinnliga rösträtten. Jag bör ju säga, att det icke precis väckte någon besvikethet, ty jag har mig tämligen väl bekant, att regeringen — när jag ser herr justitieministern på regeringsbanken, bör jag kanske säga: regeringen i sin helhet icke är någon vän av kvinnornas politiska rösträtt. Men man kunde väl kanske ändå haft rätt att vänta, att även i vårt land den erfarenhet i nå-

Statsverks-
propositionen.
(Forts.)

gon mån gjort sig gällande, som utomlands föränlett, att bestämde motståndare till den ifrågakarande reformen förklarar sig nödsakade att uppgiva sitt motstånd, när de sett, huru under den hårda prövning, som under kriget respektive länder varit underkastade, den kvinliga insatsen i nationens kamp för statens bestånd för att hålla ut i prövningen, har varit knappast mindre outhärlig än den manliga. Det hade kunnat tyckas att, om även vårt land dess bättre icke behövt utstå så hårda påkänningar, som de länder jag syftar på, så borde ändå vad man där erfarit ha kunnat återverka på uppfattningen även hos oss. Nu kommer naturligtvis denna fråga i alla fall att föras fram för årets riksdag; men jag kan vid detta tillfälle icke underlåta att uttrycka ett beklagande av, att regeringen försummat att taga ett just av nuvarande tidsläge så starkt motiverat initiativ i en stor nationell rättfärdighetsfråga.

När jag vidare skall be att få yttra några ord även i en annan sak, nödgas jag tyvärr anknyta mina anmärkningar till det anförande, som hölls av den obligatoriske inledaren av remissdebatten.

Den ärade majoritetsbefälhavaren — jag hoppas att denna halv-militära beteckning måtte uppfattas såsom en liten artighet — följde i sitt anförande den gamla grundsatsen: mer konungsk än konungen själv. Vi hörde, huru han i början av detta anförande i ganska starka ordalag uttryckte ett beklagande av att regeringen icke nog starkt hade trätt in för nödvändigheten av förstärkta försvarsåtgärder. Jag antecknade några av hans uttryck, jag vet ju icke, om jag exakt uppfattade deras ordalydelse, men han talade om, att detta borde ha varit den centrala punkten i statsverkspropositionen, han fann det beklagligt, att varje annat uttalande därom saknades än det som förekom i trontalet, och han sammanfattade till sist sin mening ungefär så, att statsverkspropositionen »på ett alltför matt och färglöst sätt återgivit 1914 års stora tanke, att landets självständighet icke hade något annat värn än rikets egen försvarskraft». Detta uttalande är från den ärade majoritetschefens sida inte något nytt, om det än varierar något i nyanserna från år till år, och uttalanden av ungefär samma innebörd ha förekommit upprepade gånger, även från dem, som voro den nuvarande chefens företrädare i befälet. Oupphörligen, oupphörligen återkommer man till detta samma, att våra försvarsanstalter icke bliva tillräckligt tillgodosedda.

Dessa ideliga anmaningar till ständigt starkare och starkare krigsförberedelser hava hos det stora flertalet av vårt lands så utpräglad fredsvänliga folk framkallat ett intryck, som skulle kunna betecknas såsom tröstlöshet; först och främst därför att de syfta till ständigt tyngre och tyngre bördor av olika slag, ställa i utsikt en förökning av dessa bördor i ett alldeles ändlöst perspektiv, men också därför, att de uppenbarligen syfta till en ständigt fortgående utbredning av den krigiska och militära ande, som för vårt folks innersta uppfattning är så främmande och motbjudande, och slutligen också därför, att de innebära ett mörkt misstroende till själva möjligheten av en bättre tingens ordning nationerna emellan. Ty bakgrunden och grundmotivet för dessa upprepade maningar till starkare

rustningar har givetvis varit den orubliga förvisningen, att hittillsvarande internationella tillstånd måste komma att bestå i all framtid eller i alla fall under en så gott som överskådlig framtid. Men, mina herrar, det torde dock vara hart när omöjligt för någon att icke hava märkt, huru starkt denna förvisning ute i världen har rubbats av det, som hänt under dessa svarta år i Europa, vilka vi för närvarande genomleva. Den anarki, som till följd av en hänsynlös och man kan säga gränslös nationalism rått i förhållandet mellan de olika staterna, denna mellanfolkliga anarki, under vilken de, såsom någon träffande sagt, leva ungefär såsom invånarna i ett gulgrävarläger, ständigt hemsökta av misstroende, oro och fruktan, ständigt beredda till starkare och starkare rustningar för att vara färdiga att företaga eller avslå överfall — denna internationella anarki har i kriget förts till sina allra yttersta konsekvenser. Och dessa konsekvenser ha varit så icke blott ohyggliga utan framför allt så förgörande för alla, som drabbats av dem, att de öppnat ögonen på många tusenden förut icke seende för ohållbarheten av själva det system, varur dessa konsekvenser framgått. Det har blivit allt mer och mer klart, att ett sådant krig till — eller rättare sagt ett mångdubbelt mer förödande krig än detta, ty det skulle naturligtvis det nästa bli, skulle föra till ett *commune naufragium*, ett allas skeppsbrott inom vår världsdel. Det skulle bli en hemsk inbördes hjälp till undergång för alla Europas nationer. Därför har det också inom alla krigförande länder och naturligtvis icke minst inom de neutrala uppstått en ständigt i styrka växande övertygelse, att när det en gång blir slut på kriget, så måste allas ansträngningar riktas på att förebygga dess upprepning. Denna övertygelse är naturligtvis icke framgånge enbart eller en ens främst ur några idealistiska motiv utan ur den rena, enkla självbevarelseinstinkten. Men någon garanti mot en sådan upprepning kan naturligtvis endast nås genom en fast och lagbunden mellanfolklig rätts- och fredsorganisation, under vars krav alla stater böja sig.

Jag förmodar, att när jag uttalar detta, åtskilliga av de ärade herrarna av majoriteten i sitt innersta tänka: detta är ju bara de vanliga pacifistiska fraserna, det är utopier. Jag tror icke, att jag misstar mig, om jag misstänker herrarna för att tänka på det sättet. Men, mina herrar, det kan väl dock icke alldeles ha undgått er, att detta, som var utopier i går, har i dag blivit en huvudpunkt på det aktuella politiska programmet ute i världen, en punkt, som framföres med bestämdhet och utan förbehåll av, man kan väl säga, alla samtidens ledande statsmän. Och det synes mig, att den, som icke har iakttagit och övertänkt detta märkliga faktum, han har låtit en av krigets allra viktigaste, och jag vill tillägga, allra hoppfullaste lärdomar gå sig förbi. Ty det enda, som skulle kunna åtminstone i någon mån försona mänskligheten med den syndaflod av blod, som går över jorden, vore, om det kunde skapas trygghet för att ingen sådan syndaflod mer måtte komma.

Folken behöva verkligen i dessa förfärliga tider åtminstone någon stråle av hopp för framtiden, och vårt folk likaväl som alla

Statsverks-
propositionen.
(Forts.)

andra. Och om majoritetspartiet i denna kammare icke vill unna det något av denna tröst i nöden, så bör det då åtminstone på denna partiernas stora bekännelsedag från annat håll visas på, att det mitt i det rådande världsmörkret dock börjar dagas en möjlighet till en människovärdigare mellanfolklig tillvaro. Den möjligheten kan, det behöver ju knappt sägas, svika lika väl som många andra — i dessa tider är man sannerligen icke benägen att hänge sig åt någon överdriven optimism. Men jag anser, att det är allas enkla plikt och skyldighet att insätta sina ansträngningar så långt de förmå på att göra denna möjlighet till verklighet. Hela kulturen är ju i själva verket ingenting annat än en serie av förverkligade utopier. Hade de bästa inte velat och vågat något för dem, så stode vi ännu i denna dag kvar i det rena barbariet.

Herr talmannen meddelade, att anslag utfärdats till sammanträdets fortsättande kl. 7,30 e. m.

Herr Ström: Herr talman, mina herrar! Jag har begärt ordet närmast för att här bringa på tal ett par frågor, som icke av någon av de föregående talarna berörts. Den ena av dessa rör den strid mot bolag och bruksägare, som en mängd fattiga åbor och småbönder alltifrån Lappland och ner till Småland föra för att åt sig och de sina bevara besittnings- och brukningsrätten till den ofta karga jord deras förfäder ibland sekel efter sekel brutit och brukat. Inte mindre än 109 sådana fattiga bönder äro för närvarande invecklade i processer med mäktiga bolag eller andra för att trygga sin rätt till att få bruka den gamla torvan, som berövats eller är i fara att berövas dem. Ytterligare 140 åbor och lägenhetsinnehavare ha ingått med framställningar i liknande syften till administrativa myndigheter och ämbetsverk. Riksdagen själv har i viss mån behjärtat dessa åbors och bönders strid för sin rätt och ställt rättshjälp till deras förfogande, men det vill synas, som om Kungl. Maj:t stipulerat sådana bestämmelser för denna rättshjälps utgående, att den blir värdelös. I varje fall synes ingen enda åbo hittills ha bekommit någon hjälp och inte ens kunnat anse sig våga begära någon dylik på grund av de stadgade bestämmelserna. Kostnaderna för dessa dyrbara processer ha därför dessa fattiga människor ensamma måst bära. Jag vill verkligen hemställa till regeringen, huruvida den icke skulle vara i stånd att ändra dessa bestämmelser, så att denna rättshjälp verkligen kan komma dessa åbor till godo, för vilka den ju varit avsedd.

Det andra spörsmålet, som jag skulle vilja beröra, gäller en högviktig sak: behovet av *ökade garantier för tryggheten av de medborgerliga fri- och rättigheterna*. Det gångna året har upprört folket, åtminstone en stor del av folket, genom en rad av politiska processer, som ådagalagt, hur den allmänna rättssäkerheten är i fara. De bestämmelser, som nu gälla för åklagar- och domarmakt, tarva enligt mitt förmenande en revision i syfte att bättre än hittills säkerställa de dyrbara medborgerliga rättigheterna, som fak-

tiskt eljest kunna bli ett byte för härskande klassers och kasters godtycke. Det får icke hos breda lager av vårt folk uppstå den bestämda övertygelsen, att politiskt misshagliga personer och meningar äro utsatta för systematisk förföljelse. Men det är min uppfattning, att en sådan övertygelse kommer att uppstå och växa sig allt starkare, om det får fortgå som hittills. Det är faktiskt med harm och sorg man har bevittnat den förföljelse, som under det gångna året har gått ut över särskilt de energiska förkämparna för vår freds bevarande. Denna förföljelse kan enligt min uppfattning icke vara värdig vårt folks kultur och har givit vid handen, att i vårt land härskar en reaktion, som icke rått på många årtionden. Man torde få gå tillbaka till 1830- och 1840-talen för att finna ett motstycke. Den tidens reaktion sökte dock genom amnestier liksom en säkerhetsventil mot det allmänna missnöjet. Nu avstänger man omsorgsfullt alla ventiler. Detta är ju systemets ensak. Systemen komma och gå, och en reaktionär regim kan aldrig bli evig, men *oförgänglig är deras ära, som kämpat i första ledet för bevarandet av freden åt vårt land*, även om tidens makthavare löna deras gärning med fängelse.

Slutligen endast några ord om de nya oerhörda rustningar av militär art, vartill anslag äskas och som herr Trygger har ansett vara alldeles för otillräckliga. Jag undrar emellertid, vad många av hans eget parti ute i bygderna, bönder och andra små fattiga valmän, som även finnas inom hans parti, skola tänka om att även när militärbudgeten sprungit upp till 126 miljoner, den anses vara alldeles för liten. Här ha vi för våra ögon ett snart förblött Europa som bevis för vart dessa krigsrustningar leda. Den ena lilla neutrala staten, rustad till tänderna, har efter den andra dragits med in i virveln. Deras rustningar ha inte hjälpt dem och icke skyddat dem. Man kan enligt min uppfattning säga, att de snarare varit ägnade att locka in dem i kriget. Världskriget har också visat, som den siste ärade talaren så väl utvecklade, tomheten och lögnen och faran i den gamla rustningstesens »vill du fred, så rusta dig till krig». Jag tror, att mänskligheten snart ändå skall börja tänka på, om den inte måste slå in på en annan väg för att skydda freden. *Vilja vi fred, så måste vi rusta oss till fred och inte till krig*. Om inte förr, så må vi hoppas, att för vårt lands del vid höstens val vårt folk skall så kraftigt och eftertryckligt reagera mot den härskande militaristiska andan, att den inte skall som hittills våga resa huvudet.

Jag har inte samma förhoppning som den siste ärade talaren, att majoriteten i denna kammare skall lyssna till något sådant, utan jag sätter för min del min förhoppning i någon mån till andra kammaren, som står närmare folket, och sätter lit till den, att den skall kunna mota regeringens alla nya militära äskanden, ty enligt mitt förmenande ha de förtjänat att motas.

Herr statsrådet Vinnersten: Herr greve och talman! Under den debatt, som ägt rum, ha anmärkningar från olika håll

Statsverks-
propositionen
(Forts.)

riktats mot den nu föreliggande statsverksproposition på grund av att den skulle lida av oklarhet och ofullständighet, och särskilt har den förste ärade talaren vänt sig mot den antydning, som gjorts angående finansierandet av vissa betydande, redan gjorda eller förestående utgifter.

Beträffande de båda första anmärkningarna, om oklarhet och ofullständighet, vågar jag hänvisa till vad det nyligen avgivna betänkandet i fråga om reformering av riksdagens arbetssätt innehåller i detta ämne. Där säga herrar kommitterade, som ju till största delen utgöras av riksdagsmän, personer på ansvarsfulla förtroendeposter inom riksdagen, att det tyvärr inte har låtit sig göra att genomföra en sådan ordning, att statsverkspropositionen till alla delar, inkomster och utgifter, bleve fullständig; och trots att man konstaterar, att stadgandena i vissa åberopade grundlagsparagrafer synas tyda på, att grundlagsstiftarna ansett, att statsverkspropositionen skulle vara ett fullständigt statsregleringsförslag beträffande såväl inkomster som utgifter, så nödgas dock de kommitterade avstå från att förorda en sådan ändring i grundlagen, som skulle åsyfta att uttryckligen begränsa framställningen i budgetfrågor till statsverkspropositionen. Och detta är nog förklarligt. Det är fullkomligt omöjligt — det har ju praktiken hittills visat — att åstadkomma en sådan fullständighet, att man under riksdagens gång inte skulle behöva komma med några tilläggsförslag, och detta gäller såväl inkomster som utgifter.

Jag vill naturligtvis inte, då anmärkningarna i denna punkt, såvitt jag fattat dem rätt, inte varit så svåra, att de skulle kräva ett utförligare bemötande, giva mig in på att framlägga för kammaren exempel på, hur tidigare statsverkspropositioner i nu berörda avseende lidit av samma brister. Jag förmodar, att någon eller kanske många komma att säga: det är inte mot den omständigheten, att oklarhet eller ofullständighet föreligger, som vi i första hand rikta oss, utan det är i främsta rummet mot omfattningen av denna oklarhet eller denna ofullständighet. I detta avseende torde man för det första kunna säga, att någon grundlig undersökning om huru det i detta avseende förhåller sig ännu icke har skett. Åtskilliga tidigare statsverkspropositioner vittna om, att bristerna i dessa avseenden varit nog så betydande. Men å andra sidan måste man lämna något utrymme åt de alldeles oförutsedda svårigheter — de exceptionella svårigheter, som en talare i medkammaren uttryckte sig, då han kritiserade samma fel — vilka ha förelagat, då det gällt att uppgöra årets statsverksproposition. Det är alldeles påtagligt, att man inom regeringen har så långt det varit möjligt bemödat sig om att göra framställningen fullständig, men under de tider, som vi nu genomleva, förekomma snart sagt dagligen nya frågor, som kräva sin lösning, eller äldre frågor, vilka först på ett mycket sent stadium komma i ett sådant skick, att man kan göra en framställning till riksdagen, så sent, att detta icke kan medhinnas till statsverkspropositionen. Jag behöver blott erinra om en sådan för övrigt mycket viktig detalj, som krigstids-

hjälp till statens tjänstemän och pensionärer. Ännu i denna stund har icke löneregringskommitténs förslag inkommit till Kungl. Maj:t oaktat all skyndsamhet från vederbörandes sida. Man har nödgats beräkna ett approximativt belopp på 16 miljoner kronor, men jag är ingalunda övertygad om att icke vid prövning av det ifrågakvarande förslaget det kan visa sig, att i en eller annan punkt någon förändring eller förbättring för statstjänarna måste av Kungl. Maj:t ifrågasättas. Det finns atskilliga andra exempel, som jag skulle kunna framdra och som skulle belysa på samma sätt som det nu anförda, hur svart det är att trots all god vilja och trots användande av alla de arbetskrafter, som för ändamålet stå Kungl. Maj:t till förfogande, kunna uppfylla grundlagens önskemål eller bud, vilket man nu vill kalla det, och göra statsverkspropositionen till alla delar fullständig. Det skulle väl dessutom knappast i en så kritisk tid som den nuvarande vara rätt, att riksdagen vore med om att betaga sig själv möjligheten att från Kungl. Maj:t erhålla och själv pröva framställningar i viktiga frågor, på vilka folkets välgång i sådana tider som nu kan bero.

Jag tror mig böra nämna något till komplettering av de antydningar, som i fråga om den bebådade finansplanen i statsverkspropositionen har gjorts. Det har inte varit möjligt att av det material, som föreligger få ut så mycket, att man kunnat säga i statsverkspropositionen mer än vad där har sagts, men jag kan till fullständigande av vad som nämnts lämna en del upplysningar under reservation med hänsyn till materialets osäkerhet. Sålunda vill jag då först nämna, att utgifterna för neutralitetsvakten under det gångna året, enligt uppgifter, som inkommit från de båda militärförvaltningarna, torde stanna vid omkring 61 miljoner kronor. Emellertid förutsätter jag, att det kan komma att visa sig vid den fortsatta granskningen av vissa anskaffningar av förråd, att en del sådana också böra föras på neutralitetskostnaderna, vadan den nyssnämnda summan kan komma att stiga. Jag har i ett annat sammanhang trott mig böra förutsätta, att en stegring skulle kunna äga rum, innebärande ett ytterligare tiotal miljoner, vilket dock kanske får betraktas som en maximisiffra. Under det nu löpande året fortsätta tillsvidare neutralitetsutgifterna i samma utsträckning som förut, och om intet oförutsett inträffar och prisstegringen på materialier och annat icke blir alltför våldsam, så har man att tänka sig en motsvarande utgift för detta år, om det kommer att utmärkas av samma läge som det föregående. Under år 1914 uppgingo neutralitetskostnaderna till 46,021.163 kronor, under 1915 till 56,047,338 kronor, och jag har som en maximisiffra vågat anslå kostnaderna för sista åren till 70 miljoner kronor. Sammanlagt skulle vi då, bortsett från de kostnader, som löpa från detta års början, få en summa för neutralitetens bevarande, som i runt tal uppgår till 172 miljoner kronor. Härav täcktes genom skattemedel direkt eller indirekt, som kammaren behagade erinra sig, 46 miljoner i runt tal för 1914 på 1916 års stat. Därvid användes till en del kassafondsmedel, och det övriga cirka 25 miljoner kronor, täcktes

Statsverks-
propositionen.
(Forts.)

av skattemedel genom överskott på budgeten. Vidare har av skattemedel på innevarande års stat beretts en täckning av 29 miljoner kronor i runt tal för neutralitetsutgifter under år 1915. Sålunda har en sammanlagd täckning anvisats av i runt tal 75 miljoner kronor, och det återstår således att täcka dels de 27 miljoner, som provisoriskt äro täckta av lånemedel och utgöra återstoden av kostnaderna för ifrågavarande ändamål under år 1915, och dels de till sitt belopp ännu icke bestämda utgifterna för 1916, som jag har tagit upp i detta sammanhang till 70 miljoner kronor, således sammanlagt 97 miljoner kronor.

För täckning av detta hänvisas nu till den finansplan, som skall föreläggas riksdagen, så snart de faktorer blivit kända, som i övrigt behöva vara kända för att finansplanen skall bli fullständig. Detta innebär också täckning av de 8 miljoner kronor, som riksdagen redan beviljat förskottsvis, men för vilka någon täckning ännu icke ägt rum. Vidare innebär det också täckning för utgifterna för krigsmaterielanskaffning, som Kungl. Maj:t kommer att föreslå riksdagen, så snart utredningen blivit färdig. Det förefaller, som om det skulle vara klokt, att när krigstiden räckt så länge som den gjort, man säge dessa utgifter i ett sammanhang och sökte tänka sig en plan för deras täckning, sådan att man kunde komma ut med det utan att hårdare belasta de skattedragande och landets produktion, än vad de kunna anses tåla vid. Jag är i detta avseende fullkomligt ense med den förste ärade talaren att man därvid bör beakta, att inte tungan blir för svår, och jag vill visst icke bestrida, att inte trots de lysande konjunkturen, som för närvarande i flera hänseenden råda, man får lov att ta med i beräkningen, att efter freden kan, när den en gång kommer, läget i finansiellt och ekonomiskt avseende i landet bliva svårt nog; men å andra sidan tror jag, att man skulle göra orätt, om man inte sökte för sig uppställa ett program, som innebure täckning på ett så litet antal år, som man rimligen kan ifrågasätta. Om ett sådant program kan ännu intet närmare angivas, ty det kan inte från Kungl. Maj:ts sida förslagsvis uppgöras, förrän man får se, till vilket belopp det hela kommer att uppgå. Så mycket har man dock ansett sig böra säga, att det torde vara nödvändigt, att man för täckning av återstående neutralitetskostnader och vad jag i övrigt här berört, bör tillgripa en höjning av skatten på inkomst och förmögenhet, och jag vågar hoppas, att förslaget, då det en gång framkommer, skall finnas vara sådant, att det kan vinna riksdagens bifall.

Jag kanske får tillåta mig att med ett par ord ytterligare beröra svårigheten att åstadkomma en bärande och fullständig finansplan på ett tidigare skede, än vad nu torde bli fallet. Jag vill som ett bevis för svårigheterna i detta avseende utan att trötta kammaren med någon uppräknig av vad jag här har till hands i fråga om uppgifter från andra länder, blott nämna, att jag icke funnit något neutralt land, där man lyckats ens något så när nödortfigt uppställa en finansplan för fullständig täckning av utgifterna för de olika ländernas neutralitetskostnader. Men det är också påtagligt,

att man haft, åtminstone i vissa fall, att kämpa med högst betydande svårigheter, långt större än dem, vi haft att kännas vid. I detta avseende torde blott behöva nämnas, att Hollands statsskuld sedan krigets början har ökats med över en miljard kronor, beroende på utgifter för neutralitetsskyddet och andra åtgärder i sammanhang med krigstiden och att samma land årligen har en utgift på över 300 miljoner för neutralitetsskyddet, vilken utgift till och med anses skola komma att avsevärt ökas. Och, för att taga ett ännu mera näraliggande exempel, man behöver blott påminna sig, att i Danmark uppgå neutralitetsutgifterna under det gångna budgetsåret till i runt tal 60 miljoner kronor, alltså ungefär lika mycket som hos oss, och att finansministern där bebådar, att de torde komma att uppgå till 100 miljoner för det kommande finansåret, således en summa avsevärt överstigande den vi här trots vårt lands större utsträckning och övriga med Danmarks olikartade förhållanden ha behövt hittills vidkännas.

Vidare har det under debatten talats om, att regeringen borde vidtaga sådana åtgärder, att icke jordbruket ensamt finge kännas vid dyrtidens bördor i fråga om belastningen av produktionen. Jag vill i detta hänseende hänvisa till vad som förekommer om prisregleringsåtgärder beträffande industrien i den nu utgivna grå boken om förhållandena under sistlidet år. Jag skall dock med några ord be att få antyda vad som i huvudsak åtgjorts, för att kammaren må få en föreställning om, att regeringen även i detta avseende icke varit överksam. Under den gångna krigstiden ha åtgärder för att reglera priset på olika industriprodukter vidtagits beträffande följande varuslag: läder och skodon — i fråga om läder har det redan skett i två olika omgångar — och om jag nu omnämner några varor, som icke i den grå boken förekomma, så beror det därpå, att åtgärderna icke äro slutförda, men under arbete och inom kort torde komma att leda till resultat — bomullsgarn och bomullsvävnader, linolja, smörjoljor, tjära, terpentin, benfett, spaltning av fett för ökande av glycerintillgången, vilket även för försvaret har stor betydelse, gummi, hampa, torvströ, hästskor och söm, byggnadsjärn, järntråd för emballage, lantbruksmaskiner, drittlar, smör- och ostfärg, superfosfat, svavel, elektriska maskiner och annat mera, som jag här icke torde behöva ingå på.

En artikel, som jag icke nämnt ännu, och för vilken jag tänkt lämna en mera ingående redogörelse, är tidningspapper. Här är ett exempel på, huru man låter exportindustrien betala en del av kostnaderna för den inhemska förbrukningen. För att icke upptaga tiden för länge vill jag blott nämna, att tidningspapperets exportpris för närvarande uppgår till 45—50 öre pr kg., men att priset inom landet å tidningspapper satts till 25 öre pr kg. för den mera normala förbrukningen. För vad som därutöver behöves betalas 33 öre pr kg., som man finner en högst avsevärd nedsättning. Det är ett system med kompensation av samma art, som gäller i fråga om åtskilliga jordbruksprodukter. Om kammarens herrar ledamöter vilja göra sig besvär med att läsa den detaljerade redogörelsen

Statsverks-
propositionen.
(Forts.)

för nu ifrågavarande åtgärder i den omnämnda boken, så tror jag, att kammaren skall komma till insikt om, att åtgärderna på dessa områden äro mera omfattande och till sina följder mera effektiva, än vad man i allmänhet synes veta. Bemödandet att prisreglera på detta sätt fortgår och kommer att omfatta allt flera artiklar, allt eftersom behovet gör sig gällande, stundom genom kompensationsförfarandet, såsom nyssnämnda exempel visar, i andra fall genom överenskommelse med producenterna att tillhandagå den inhemska förbrukningen med billigare varor och slutligen, då varuknappheten blir synnerligen besvärande, även genom beslagtagande av befintliga förråd och fördelning av dem på den del av konsumtionen, som för det allmänna har den största betydelsen. Det är alldeles givet att härmed har pålagts och kommer ytterligare att påläggas den industriella produktionen betydande bördor, motsvarande dem, som jordbruket fått vidkännas. Dessutom får man icke glömma, att krigskonjunkturskatten i vida högre grad drabbar industrien än jordbruket, vilket enligt mitt förmenande är helt naturligt. Krigskonjunkturskatten drabbar ju över huvud taget mest de största inkomsterna, och jordbrukets utövare komma ju därvid mera sällan ifråga, ty även om jordbruket är belastat med krigskonjunkturskatt, så får man säga, att det gäller endast för dem, som hava en för jordbrukets förhållanden ganska betydande inkomst eller minst 8,000 kronor. Ser man på, huru fördelningen för närvarande ställer sig mellan industrin och andra näringar, å ena sidan, och jordbruket, å den andra, får man snart det intrycket, att de förra blivit mångdubbelt belastade mot vad jordbruket får bära, vilket också, såsom jag nämnde, enligt min mening är riktigt.

En siffra, som i någon mån belyser detta, är följande. Om man antager, att den beskattningsbara merinkomsten för krigskonjunkturskatten i hela landet för sista beskattningsåret utgjorde 376,000,000 kronor, varvid jag upptagit för Stockholm 75,000,000 kronor, så kommer av den totala merinkomsten icke mer än 13 miljoner kronor på jordbruket. Då är Stockholms stad icke medräknad i denna senare siffra, enär man icke fått några siffror därifrån, men det torde vara en oväsentlig jordbruksbeskattning, som kommer att påläggas här i Stockholm.

Jag torde bära nämna några ord om spritrestriktionerna under kristiden, då de varit föremål för anmärkningar. Om man skulle vilja föreställa sig ett tillstånd av restriktioner här i landet, närmande sig det totala förbudet så mycket som möjligt, så förefaller det mig, att man skulle ha svårt att uppkonstruera något, som ginge längre än det, som för närvarande på grund av tvingande omständigheter har kommit till stånd. Spritutskänknungen och spritutminuterungen äro reducerade till ett verkligt minimum, och detta har ju berott på krigstidens krav på begränsning av den mängd livsmedel eller fodermedel, som för brännvinstillverkningen användes. I detta avseende har regeringen gått så långt, som man, så vitt jag kan förstå, rimligen kunnat begära. Vad som återstår är icke mer, än att om vi ägt spritförbud i nuvarande stund, det icke skulle med-

fört ett märkbart inflytande på vår tillgång av livsmedel. Jag påstår, att de närvarande restriktionerna äro av den art, att man vid deras fastställande icke blott tagit nödig hänsyn till vikten av att bevara våra livsmedel och foderämnen för de ändamål, varför de äro huvudsakligen avsedda, utan att man i övrigt också, såsom erfarenheten visat, lyckats få dem synnerligen verksamma och välgörande. Även i detta fall har jag siffror, som belysa vad jag nu sagt och som jag i detta sammanhang skulle kunna utförligare anföra, om tiden tilläte. Jag vill emellertid blott säga, att nedgången i spritförbrukningen varit så stark, exempelvis här i Stockholm, att härvarande brännvinsbolags försäljning av renat brännvin under sistlidne december utgjorde 110,000 liter mot 282,000 liter under samma månad år 1915, och beträffande den försäljning, som ägt rum genom de privata spirituosa-handlarna, så visa de uppgifter, som jag erhållit i detta avseende, en mycket betydande nedgång. Genom Stockholms privata spirituosa-handlare såldes nämligen under vartdera av åren 1914, 1915 och 1916 respektive 365,000, 211,000 och 40,000 liter spirituosa. Man må med dessa siffror jämföra försäljningen av andra lyx- och överflödsvaror, och man skall då finna, att i nu föreliggande fall har det gått så långt, att om man skulle nödgas taga ytterligare något steg, så bleve det tydligen intet annat än det rena rusdrycksförbudet, och huruvida det vore lämpligt inför en tidsperiod av obekant längd, då man nått så nära förbudet som jag nu sökt påvisa, det vill jag låta vara osagt. Jag har den uppfattningen med hänsyn till tidigare erfarenheter, att man nu lyckats förebygga åtminstone den omfattande arbetslöshet, som mera radikala steg skulle ha vållat. Jag vill vidare säga, att jag tror, att det kan vara nyttigt för vårt folk att lära sig att handskas med dessa produkter eller varor med sådan måtta, som krigstiden tvingat oss till. Jag är övertygad, att det kommer att ha sina goda verkningar även för framtiden.

Jag har icke antecknat något mera från debatten, som kunde kräva ett svar, och jag inskränker mig därför, herr greve och talman, till vad jag nu har anfört.

Herr Trygger: Herr greve och talman, mina herrar! Jag skulle visserligen kunna ha skäl att svara på några erinringar, som gjorts med anledning av mitt förra yttrande, men jag vill ej upptaga tiden härmed utan uteslutande vända mig mot den ärade talaren på Värmlandshänsken, vars anförande var av mera personlig art.

Herr Hellberg började sin övergång till min ringa person med att karaktärisera mig såsom den obligate inledaren av remissdebatten. Ja, skulle jag vilja svara på samma sätt, skulle jag möjligen kunna tala om den obligate avslutaren av remissdebatten, men det vill jag inte göra. Är det emellertid verkligen så, att herr Hellberg tror sig kunna lyckas bättre med att inleda debatten än med att avsluta den, skall jag gärna avstå från att börja den. Vill man ha något skäl, varför jag brukat börja debatten, så har det varit, att jag är ordförande i majoritetspartiet i denna kammare, och därför

*Statsverks-
propositionen.*
(Forts.)

har jag tänkt att det vore min skyldighet att bära fram den uppfattning, som detta parti hade angående statsverkspropositionen. Visserligen är jag, såsom herr Hellberg säkerligen erkänner, mycket blygsam, men när det gäller partiet, håller jag strängt på, att dess ställning icke får trädas för nära även i avseende på rena etikettsfrågor.

Sedan fortsatte herr Hellberg sin karakteristik av mig och kallade mig — hur var det? — majoritetsbefälhavare, och samtidigt förklarade herr Hellberg, att han ansåg, att tillerkännandet av denna titel var en artighet. Nu vet jag icke, om han ansåg, att det skulle vara en artighet mot mig eller mot partiet, men meningen må vara den eller den andra, så vill jag säga, vilket han icke kan veta, att inom vårt parti anses ett sådant yttrande som hans vara en oartighet. Inom vårt parti finns icke någon befälhavare. Ej heller finns det någon underlydande under partiledningen. Ja, mina herrar, i dessa små maliciösa anmärkningar mot min person liksom i herr Hellbergs chevalereska komplimang för kvinnorna känner man igen honom. Han är sig lika ungdomligt lik som förut, men låt oss följa honom i fortsättningen.

Jag hade en vän, som jag satte mycket stort värde på, och en vacker dag sade han till mig: »gubben är gammal». Det kan ju icke tillämpas på herr Hellberg. Herr Hellberg är icke gammal, men äldre, ty att döma av de skäl, som herr Hellberg anförde mot några uttalanden, som jag haft under debatten, förefaller det mig, som om jag i hans anförande icke återfunne samma klarhet och skärpa, som jag varit van att finna tidigare. Herr Hellberg riktade sig mot min anmärkning mot statsverkspropositionen, att då i trontalet så skarpt betonats den nuvarande situationens allvar, man väntat att företrädesvis få se i propositionen de militära krav, som Kungl. Maj:t anser sig böra uppställa för att kunna skydda oss under den nuvarande farliga tiden. I förbigående vill jag säga, att när herr Ström sade, att jag ansåg, att regeringens militära krav vore otillräckliga, är detta ett misstag, ty jag känner ej till den och kanske icke någon annan heller. Ja, jag tror, att regeringen själv icke är fullt underkunnig, ty saken är ju under utredning. Herr Hellberg riktade som sagt en anmärkning mot mig för detta mitt yttrande; men varpå stöder han sig? Jo, han säger, att det ger intryck av tröstlöshet, att ett sådant yttrande fälldes, ty det innefattar ökade bördor. Det utbreder även den militaristiska andan. Det innebär en mörk misstro till en bättre tingens ordning. Det vittnar vidare om oförståelse för, att man ute i världen numera har kommit till den uppfattningen, att krigen skola upphöra, åtminstone att man har god förhoppning, att detta krig skall bliva det sista. Även om allt detta, som herr Hellberg sagt, är riktigt, är väl det icke något skäl, varför vi, medan detta krig fortfar, skulle underlåta vidtagna erforderliga åtgärder för att bevara vår självständighet. Det vore ju visserligen gott, och jag är övertygad att vi allesammans anse det, om detta förskräckliga krig följdes av en fredsperiod, helst av en ständig fredsperiod, men är det icke ett huvudintresse för oss, att, när den perioden kommer.

Sverige är självständigt? Vad kan det glädja oss, hura det blir efter kriget, om vi icke under kriget vidtagit sådana åtgärder, att vi, om vi angripas, kunna bevara vår självständighet? Jag har lika stora sympatier som herr Hellberg, för att kriget måtte upphöra och att det måtte bli fred mellan nationerna. Det enda jag velat framhålla är, att det är vår plikt att, då vi alla inse, att vi för närvarande leva under en för vår säkerhet synnerligen farlig tid, göra det yttersta för att bevara vår självständighet, så att vi såsom en självständig stat kunna inträda i en kommande fredsperiod.

Herr statsrådet *Hasselrot*: Herr greve och talman! Varje vår medför nya blommor, oss människor till glädje. Varje remissdebatt bjuder också på blommor, såvida man så kan kalla det utflöde av vältalighet, som då, stundom kanske alltför rikligt, väller fram. Jag vill visserligen icke förneka, att också sistnämnda blommor bereda nöje — det tror jag mig hava förnummit — men jag tror icke, att jag riskerar att bli emotsagd, då jag påstår, att de äro icke ämnade till nöje för dem, för vilka de närmast äro avsedda. Här gäller nog mer än eljest satsen: det är saligare att giva än att taga. Även herr Ström har kommit med en liten blomsterkvast. Han gjorde det i en hovsam form, om ock en del ord voro starka eller fula. Jag skall i gengäld giva honom några ord till svar och giva honom dem med all den beskedlighet och allt det saktmod, som efter vad jag tror äro för mig utmärkande.

Herr Ström sade, att vi för närvarande leva i ett rättslöst tillstånd. Han beklagade sig över politiska förföljelser och över en reaktion, så svår, att någon dylik icke förekommit sedan 1840. Detta yttrande erinrar mig om de hätska angrepp, som under det sist förflutna året gång på gång gjordes mot våra domstolar i anledning av en bekant process. Jag begagnar det nu till buds stående tillfället att bemöta dem. Juridik är icke matematik. Jag vet icke, huru pass starkt den matematiska vetenskapen är representerad här i kammaren, men man kan förutsätta, att alla veta, hurusom matematikern i varje föreliggande fall är i stånd att fastslå, att *detta* resultat men intet annat är det riktiga. Så är det icke med juridiken. Rättslivet är lika skiftande som livet självt. Det är väl ingen av oss, som icke någon gång stått rådvill inför en fråga, vid vars lösning man ändå haft hjälp eller ledning av den relativt enkla moraliska lagen. Man vill det rätta, men vad är nu det rätta? Det händer, att man tager miste. Huru mycket krångligare är det icke då att komma till rätta inom juridiken, där man är hänvisad till den borgerliga lagen, vilken icke täcker eller kan täcka mer än en liten del av hela det område, som den reglerar. Då till avgörande inför domstol förekommer ett fall, som icke är reglerat av lagen — och dessa fall äro de allra flesta — är domaren uteslutande hänvisad att, med hjälp av det större eller mindre mått av skarpsinne, som står honom till buds, och med ledning av för vissa andra fall givna bestämmelser och allmänna rättsprinciper, söka utleta vad lagstiftarens mening kan ha varit. Ihågkommas bör ock den svårighet, som

Statsverks-
propositionen.
(Forts.)

synnerligen ofta möter på grund av att lagen, ofullkomlig såsom allt mänskligt, är behäftad med många bristfälligheter och därför lämnar rum för olika tolkningar. Mången gång är det för domaren svårare att konstatera, vad lagstiftarens mening i ett visst fall varit, än att utröna vad en enskild person kan ha menat i en av honom utfärdad urkund, exempelvis ett testamente. Även lekmannen förstår av egen erfarenhet att uppskatta svårigheten i sistnämnda hänseende. När ett rättsfall drages under domstols prövning, så har emellertid domstolen skyldighet att säga, vad lagstiftarens, respektive den enskilde urkundsgivarens mening varit. Och vad domstolen, eventuellt sista instans, då säger, måste enligt gällande lag anses såsom det rätta. Om sålunda tre ledamöter i en rådstuvurätt och fyra ledamöter i en hovrätt och tre justitieråd säga ett, men fyra justitieråd säga ett annat, så bliva de fyra justitierådens mening den gällande; den anses såsom den rätta, men vem garanterar, att den också är den rätta, den absolut rätta? Om man för de tio skickligaste domarna i Sverige framlade tio svåra rättsfall, så är jag övertygad, att de icke beträffande ett enda skulle komma till samma resultat. Detta är ledsamt men går icke att hjälpa; det kan icke vara annorlunda. Av vad jag sagt följer, att man icke har rätt att förväna sig över den nästan dagligen sig upprepande företeelsen, att högsta domstolen ändrar ett hovrättsutslag eller att hovrätten å sin sida ändrar en rådstuvurätts eller häradsrätts utslag. Vidare följer därav, att man icke har rättighet att, endast därför att ett utslag ändras av högre rätt, karakterisera det såsom felaktigt, ännu mindre såsom felaktigt i straffrättsligt avseende. Sålunda har man icke av den anledningen, att högsta domstolen i den process, varpå herr Ström alluderade, kommit till ett annat slut än underdomstolarna, rätt att draga den slutsatsen, att dessa dömt felaktigt, så felaktigt, att straff bör följa. Med hänsyn till de ganska dunkla bestämmelser, som här skulle tillämpas, kan ej heller annat skäl, fullgiltigt skäl anföras till stöd för det berättigade i de högljudda ropen på åtal mot ifrågavarande domare. Justitieombudsmannen har också lämnat en ingiven klagoskrift härom utan avseende med den motivering, att det vore alldeles uppenbart, att ett sådant åtal icke skulle bifallas. Och jag håller för min del före, att om justitieombudsmannen trots allt verkligen åtalat, så hade han utsatt sig för risken att få betala motpartens kostnader. Då så är förhållandet, men man ändå fordrar åtal, äro endast två alternativ tänkbara. Det ena är, att vederbörande åtalskrävare verkligen äro i god tro. I så fall påstår jag, att de icke ha någon rättighet att förebrå andra för anläggande av klass-synpunkter. Man skall icke, för att använda en utsliten sats, »kasta sten, då man själv sitter i glashus». Det andra alternativet är, att de inse, att något positivt resultat icke skulle följa av ett åtal, därför att det vore obefogat. I så fall vågar jag det påståendet, att det icke är mycket bevänt med vissa klassers humanitetskänsla, så fort fråga är om andra än män ur de egna leden. Tag då bort devisen »humanitet» från fanan och låt »frihet, jämlikhet och broderskap» följa med! Då herr Ström också kom in på amnestifrågan, anser

jag mig böra upplysa, att enligt min mening Konungen icke har rätt att efterskänka straff eller eljest upphäva verkningarna av en straffdom annorledes än genom nåd efter högsta domstolens hörande, enligt vad i 26 § regeringsformen stadgas. Men jag vill icke stanna härvid, utan öppet medgiva, att även om amnesti enligt vår lag vore medgiven, jag för min del icke skulle hava förordat de ifrågavarande amnestiansökningarna. Med glädje — med stor glädje — skulle jag hava gjort detta — under en förutsättning. Denna var dock icke för handen. Jag skulle velat ha någon garanti för, att ifrågavarande personer, om de blivit benådade, skulle — åtminstone under den närmaste tiden framåt — avhållit sig från brottslig antimilitaristisk agitation. Nu hade jag i stället den övertygelsen, att de, utkomna från fängelset, skulle hava börjat om igen där de slutade, och att de skulle hava fullföljt sin verksamhet med om möjligt större iver än förut.

Nu säger man ju, och man har sagt — och herr Ström tänker det: de kämpade endast för ett ideellt syfte! De stridde för freden. Är det då icke orätt att sätta dem i fängelse? Tyder icke detta på politisk förföljelse?

Inom parentes vill jag säga, att jag icke är fullkomligt säker på, att nämnda syfte var det enda, som ledde dem. Den möjligheten synes icke utesluten, att de betrakta militären i allmänhet såsom sin naturliga fiende, enär den är samhällets nödfallsvärn mot våldsamma omstörtningförsök.

I varje fall ville de för sitt syfte använda brottsliga medel, d. v. s. medel, som enligt vår lag äro belagda med straff. Regeringens strävan under dessa år har i främsta rummet gått ut på att bevara freden. Regeringen har ju anledning att tro, att detta skall lyckas; men regeringen har skyldighet tillse, att om kriget trots allt skulle komma över oss, fosterlandet och dess försvarare icke råka i olycka genom antimilitaristiska agitatorers förvållande. Olyckan kan bli tillräckligt stor ändå. Om nåd hade beviljats, hade detta för övrigt vari detsamma som om all lag på ifrågavarande område suspenderats. Man skulle rimligen icke kunna åtala och sätta i fängelse en herr »Vattenlund» för förbrytelse, vilken Kungl. Maj:t förklarar icke skola ligga herr Oljelund till last.

Herr Ström talade om den reaktion, som rådde här i landet, och vilken skulle framträda särskilt däri, att så många tryckfrihetsåtal anstälts. Ja, det är alldeles riktigt, att antalet tryckfrihetsåtal varit stort, men så har också antalet brott mot ifrågavarande författningar varit större än vanligt, och även kvalitativt, d. v. s. om hänsyn tages till nu rådande allvarliga tider, har brottsligheten varit svårare än vanligt. Det är ju ofta vanskligt att bedöma, om en skrift är brottslig eller ej. Den liverfarne ser, trots omhöljet och en massa fraser, kärnan och syftet. Den oerfarne kan på grund av skalet — det må vara aldrig så poröst — icke se kärnan. *En* person känner, att han har en giftig orm i närheten, ehuru han icke ser den. *En annan* märker icke, att han kommit i beröring med en sådan orm, förrän han känner giftets verkningar. Vad mig själv beträffar,

Statsverke-
propositionen.
(Forts.)

*Statsverks-
propositionen.*
(Forts.)

vill jag icke påstå, att jag i varje fall lyckats träffa det rätta. Men bestämt påstår jag, att jag icke gjort annat än vad jag ansett vara det rätta.

Det är med det allra livligaste beklagande jag förnummit dessa angrepp mot vår rättsskipning. På det allvarligaste och kraftigaste protesterar jag mot dem. De ha icke något som helst fog. Förtalet i fråga är synnerligen farligt. Förlorar svenska folket tron på vår rättsskipning, så nödgas vi uppgiva hoppet om en lycklig framtid, och detta trots den kärlek, alla helt visst hysa för fosterlandet.

Herr A l e x a n d e r s o n: Herr talman, mina herrar! Med stor tillfredsställelse har jag för min del genom den förste talarens ord i dag här förnummit, att i ett visst viktigt principiellt avseende det förefinnes en betydligt större överensstämmelse mellan partierna än vad man måhända skulle kunnat ha anledning antaga på grund av uttalanden, som förekommit inom det partis press, för vilket denne talare är ledare. På senaste tiden har nämligen i högerns press, i såväl tidningar som tidskrifter och även på annat ganska framträdande sätt brukat markeras ett bestämt förakt för den sed, som sedan gammalt varit den svenska riksdagens vedertagna, nämligen att begagna första tillfället, då riksdag och regering mötas på det nya året, till att framlägga de olika partiskiftningarnas allmänna uppfattning icke blott rörande de i statsverkspropositionen behandlade frågor, utan ock rörande regeringens politik och det politiska sakläget överhuvud. Det är som sagt med hänsyn till detta förhållande, som å vår sida vi med särskild tillfredsställelse i dag finna den ärade ledaren för första kammarens högerparti för sin del hava i handling tagit så bestämt avstånd som möjligt från den nyssnämnda besynnerliga åskådning, som kan finna denna riksdagens sed vara något annat än högst naturlig, och med vårt statskick i högsta måtto för- enlig. Detta herr Tryggers uppträdande bör bidra att så hastigt som möjligt till sin verkliga tomhet reducera en fraseologi, som haft tendens att något för kraftigt sprida sig under den sista tiden.

Talaren har, såsom vi alla hörde, klart, kraftigt och frimodigt samt för sin del icke utan skärpa kritiserande yttrat sig dels över själva finanspropositionen, dels också över regeringens politik i andra viktiga stycken. Tillfredsställelsen ökas, då man finner, att även beträffande det sakliga innehållet av hans anmärkningar överensstämmelse i mångt och mycket råder mellan partierna. Det är sålunda med tillfredsställelse som vi måste inregistrera, att icke blott från vänsterhåll utan även från högerpartiet man med skärpa reagerar mot den karaktär, statsverkspropositionen i år erhållit, då den mera fått bliva en tom ram, vars blivande innehåll det är överlämnat åt var och en att efter bästa förmåga gissa ut.

Statsrådet och chefen för finansdepartementet är icke längre i kammaren, men jag kan det oaktat icke underlåta att göra några reflektioner i anledning av hans svaromål på de härom framställda anmärkningarna. Jag fick för min del det intrycket, att han, som

var frånvarande, då dessa anmärkingar gjordes, icke måtte fatt riktigt klart för sig, *hur pass allvarligt de verkligen voro menade*. Han yttrade nämligen, att om han kunde tro, att man lade någon större vikt vid anmärkningarna i fråga, han skulle hava gått djupare in i svaromål. Jag tror, att herr statsrådet verkligen bedrog sig, då han salunda vill reducera det missnöje, som på denna punkt råder. Jag tror, att tillfredsställelsen hade blivit mycket stor på alla håll, om herr statsrådets svaromål kunnat gå i den riktningen, att han betonat, att just för denna gång, bedrövligt nog, alldeles särskilda svårigheter gjort sig gällande, vilka tyvärr medfört ett »observandum sed non imitandum», ett enstaka undantag, som icke får upprepas

Men tyvärr var det nu så, att ehuru det visserligen framkom en förklaring även i fråga om särskilda svårigheter, herr statsrådet likvisst, såsom mig synes, gjorde i alldeles för hög grad gällande, att den föreliggande statsverkspropositionen i avseende å ofullständighet är att jämföra med en rad av föregående. Därtill kom ett påstående att man skulle kunna hämta stöd från auktoritativt riksdagshåll för att efter sakens natur ofullständigheten måste vara förhanden ungefär sådan som den är. I motsats härtill tror jag, att man inom riksdagen är tämligen ense om att årets statsverksproposition i fråga om innehållstomhet, i fråga om underlåtenhet att på de mest kardinala punkter ge riksdagens medlemmar sakliga upplysningar om, huru man tänkt sig den statsfinansiella planen, icke i mannaminne haft något motstycke. Vad angår statsrådets åberopande, att en nyss sittande parlamentarisk kommitté skulle hava så att säga givit på hand och erkänt, att det just icke gärna vore möjligt att förfara på annat sätt, än som nu förfarits i denna del, så tror jag verkligen, att denna kommittés medlemmar — jag tillhörde ju visserligen icke kommittén för egen del — skulle blivit på det ytterligaste överraskade, om någon sagt dem, att man en gång skulle giva deras uttalanden *den* tolkningen, använda dem på *det* sättet. Dessa kommitterade hava nämligen på det skarpaste betonat, huru lidande riksdagsarbetet blir därav, att riksdagen icke från början erhåller en verklig översikt av finansplanen. De betona med den allra största styrka, huru önskvärt detta är. De göra visserligen sedan den lilla reservation, att de inse, att verklig fullständighet i alla detaljer knappast kan uppnås, utan statsverkspropositionen av denna anledning måste senare i vissa punkter kompletteras — något varom vi nog alla äro ense. Men det är icke detta, varom saken denna gång rör sig.

Redan de siffror, som herr statsrådet lade fram i dag, skulle ha varit synnerligen välkomna, om de funnits i propositionen. I finansministerns uttalande till statsrådsprotokollet den 13 januari i år borde det icke ha varit svårare att meddela dylika sifferupplysningar än det var i fjol. Jämför man finansministerns uttalanden om statsverkets inkomster i år och i fjol, måste man emellertid frapperas av den förbehållsamhet, den knapphet i denna del, varav årets statsverksproposition präglas. Och det kan ju icke heller gärna vara

Statsverks-
propositionen.
(Forts.)

någon tillfällighet, att man från *alla* partiets sida, och detta icke blott i denna kammare, utan, såsom vi erforo av statsrådets egen mun, också i medkammaren reagerat mot propositionens fundamentala brist i detta avseende.

Jag skall tillåta mig att peka på en viktig punkt, där propositionens nuvarande uppställning och innehåll gör det omöjligt för riksdagsmannen att kunna från början erhålla en allmän utgångspunkt för sitt ställningstagande till de särskilda krav man ställer på statskassan. Den punkten gäller statstjänstemäns och andra statsbefattningshavares anspråk på ett sådant tillägg i sina löneförmåner, som i något så när tillfredsställande mån motväger den reella *lönesänkning*, dyrtiden för dem medfört. Vi erfara väl, att man beräknar att i år — fastän på 1918 års stat — ge en krigstidshjälp åt löne- och pensionstagare på tillhoppa 16 miljoner kronor. Men vi erfara icke, huru mycket som därav kommer på nuvarande befattningshavare, och huru mycket som kommer på pensionstagare. Vi äro i fullkomlig okunnighet om de grunder, efter vilka dessa 16 miljoner kronor skola delas upp på dessa bägge kategorier. Vi erfara icke, i vilket förhållande detta belopp står till de provisoriska löneförbättringar, som vissa ganska betydande lönestater fått sig ställda i utsikt på den nya riksstaten att under *följande* året utgå. Man kan således icke heller bedöma, i vad förhållande de anslag, som skola beteckna årets lönetillskott, och de anslag, som skola utgöra nästa års tillskott, äro avsedda att stå till varandra under förutsättning att det nästa år råder likadan dyrtid och det, ekonomiskt sett, behöves krigstidshjälp då lika väl som i år, vilket synes antagligt. Man erfar således icke, i vad mån anspråken på statskassan beträffande krigstidshjälp nästa år förminskas genom ett genomförande av de i år föreslagna provisoriska löneredningarna speciellt på 4:e, 5:e och 8:e huvudtitlarna. Och man är fullkomligt utan möjlighet, om man saknar tillgång till andra handlingar — såsom fallet är med mig — att bedöma, i vad mån de nu föreslagna summorna i riksstaten verkligen tillmötesgå de mest oavvisliga anspråken från befattningshavarnes sida. De beräkningar, man härutinnan försöker göra, komma alltså givetvis att famla i luften, men de giva ändock till resultat, att det är en ganska ringa bråkdel av det genom prisnivåns höjning förlorade, som befattningshavarna komma att få igen genom de nu i utsikt ställda bidragen.

Vill man nu göra anspråk på enhet och konsekvens i sin finansiella uppfattning, sådan vi hört den utvecklas från olika håll, sådan den i ganska stor utsträckning synes vara gemensam för regering och olika partier, den uppfattning, — menar jag — som utgår ifrån att vi ha att finna oss, ofrånkomligt och naturligt, i den ändrade prisnivån och inrätta vår politik visavi exempelvis näringarna därefter — ja måste man nödvändigt också av den till siffran så betydliga ökningen i statsinkomsterna avse en väsentlig del till avlöningsändamål, så visst som staten måste alltjämt vara skyldig att i samma mån som den tidigare ansett det nödvändigt sörja för sina egna tjänstemäns och betjäntes anständiga betalning för deras ar-

bete. Det är desto mera oavvisligt detta krav, som prisnivaus höjning kanske framför allt drabbar de nödvändigaste livsförnödenheterna, livsmedel, kläder, skodon och reparation därav, bostad och allt sådant, som ingen kan komma ifrån genom en än så långt driven sparsamhet. Höjningen drabbar därför med alldeles särskild hårdhet den stora kåren av små löntagare, ehuru den visserligen icke lämnar de högre löntagarna oberörda. Även för dessa har den den effekten, att den väsentligen höjer det streck, som utgör gränsen mellan dem, vilka blott hava vad de för livets allra oundgängligaste nödtorft behöva, och dem, som kunna unna sig att tillfredsställa några livsbehov därutöver. Har man denna mening, då blir uppfattningen av hela budgetens styrka, om de inflytande inkomsternas förmåga att rätta till för diverse framställda anslagskrav för *nya* ändamål i väsentlig mån beroende av en undersökning i vilken utsträckning insikten om den ändrade prisnivån fått göra sig gällande i fråga om statstjänarnas avlöning. *Men denna utgångspunkt* för att kunna bedöma alla övriga frågor i statsverkspropositionen *saknar man*, eftersom den kungl. propositionen på denna som på så många andra punkter företer ett enda gapande tomrum.

Jag tillät mig för en stund sedan säga, att det var tillfredsställande, att mellan högern och vänstern härskade en enig åskådning uti den av mig nyss berörda frågan angående statsverkspropositionens karaktär. Det är också tillfredsställande, att denna överensstämmelse partierna emellan på en annan punkt visat sig vara så pass avsevärd, som av herr Tryggers och herr Peterssons i Påboda anföranden framgick, nämligen beträffande regeringens livsmedelspolitik. Ingen, som med uppmärksamhet åhört bägge dessa anföranden, kan hava undgått att frapperas av, att det i bägge förekommer en ganska kraftig kritik av regeringens åtgärder i fråga om livsmedelspolitiken, och att denna kritik också, med alla olikheter, dock i vissa stycken utgick från en likartad åskådning. Jag tror, att man skulle kunna angiva skillnaden väsentligen så, att herr Trygger var den mera teoretiske betraktaren av dessa frågor, vilken bedömde dem mera rent schematiskt och gav sina omdömen om det ena eller andra systemet något väl kategoriskt, medan herr Petersson däremot utgick från praktiska erfarenheter och kalkyler samt mera i detalj berörde verkningarna av det ena och det andra systemet och därför ock mera rättvist och försiktigt kunde avväga deras relativa förtjänster och brister. Men med denna reservation, som sagt, är det uppenbart, att regeringens livsmedelspolitik från ej alltför olika synpunkt blivit föremål för kritik av såväl den ena som den andra av de bägge talarna. Man har klart för sig, att det icke går an att helt enkelt hålla ned priserna vid en nivå, som avsevärt nära närmar sig de tidigare, och att följaktligen skyddet för konsumenternas välbefogade intressen måste vinnas på annat sätt.

Beträffande däremot de *kostnader* för statsverket, som uppstå genom en dylik prispolitik, tror jag nog att det föreligger en ganska väsentlig skillnad i åskådning mellan partierna. Herr Tryggers uppfattning i den punkten förmodar jag emellertid knappast kom

Statsverks-
propositionen.
(Forts.)

till något riktigt uttryck, då han formulerade den ungefär så, att i och med att lantbrukarna drabbas av krigskonjunkturskatten, det ju av dem uttages de inkomster staten behöver för att kunna genomföra en prisreglering där staten exproprierar livsmedel för högre pris än det, till vilket den sedan tillhandahåller varan åt konsumenterna. Det är givet, att för såvitt man icke genom krigskonjunkturskatt tager ut *hela* merinkomsten, man icke kan åstadkomma *hela* det för regleringen nödvändiga beloppet på denna väg. Det blir tvärtom endast till ringa del, som man på nämnda sätt kan åstadkomma det behövliga, och i övrigt får man anlita andra utvägar.

Beträffande dessa andra utvägar, till inkomst, vilka ju icke behövas enbart för det nämnda ändamålet utan för de ofantligt stegrade anspråken på statskassan i det hela, har herr Trygger framhållit, att det är obekant, varifrån regeringen ämnar taga de 18 miljoner, varom det talas i sista raderna av finansministerns korta reflektioner angående statsinkomsterna. Dock kan man sluta sig till, att det icke är regeringens avsikt att pålägga några *nya* skatter, ty det talas icke om »nya» skatter, utan om »höjda» skatter och avgifter. Vidare vet man, att i dessa 18 miljoner icke är inräknad inkomst- och förmögenhetsskatten, ty den avses i propositionen för andra ändamål.

Man står verkligen såsom ett frågetecken och undrar varifrån — efter det påhittiga sätt, varpå man anlitat alla möjliga skatte-källor under de sista åren — regeringen på andra vägar än inkomst- och förmögenhetsskattens väg skall kunna få fram ett så pass betydande belopp som 18 miljoner. Det har ju tidigare beräknats, att även en högst väsentlig ökning i arvsskatten skulle ge endast någon fattig miljon, och här gäller det ju ett belopp på 18 miljoner!

Ja, det behöves, såsom av propositionen framgår — högst väsentligt mycket mera.

I fråga om detta *mera* har finansministern anvisat såsom utväg en skärpning av inkomst- och förmögenhetsskatten. Herr Trygger har ganska bestämt opponerat emot, att den utvägen i någon mera avsevärd mån anlitas. Detta föranleder mig verkligen att även vid denna remissdebatt, liksom jag hade anledning att göra vid fjolårets, ett ögonblick fästa kammarens uppmärksamhet på sammanhanget i *herr Tryggers* finansplan! Herr Trygger begär, innan regeringen därom hunnit säga mera än en liten tredjedels antydan, mycket större nya anslag till försvarsändamål. Herr Trygger har visserligen klagat, över, att man icke varit sparsam nog här i budgeten, men så vitt jag vet, har han icke lyckats peka på någon punkt i samma budget, där någon avsevärd indragning skulle kunna äga rum. Enligt hans uppfattning får man likvisst icke anlita inkomst- och förmögenhetsskatten för någon mera avsevärd ökning av *inkomsterna*. Herr Trygger vill vidare reglera priset på bröd och andra livsmedel med anlitage av den utvägen att statskassan köper dyrare än den återförsäljer. Han måste således även här räkna med utgifter, vilka knappast kunna stanna vid det belopp som avsetts i statsverkspropositionen, om åtgärden skall komma att få någon

mera avsevärd inverkan — såsom herr Trygger ju avsåg till konsumenternas förmån.

*Statsverks-
propositionen.*
(Forts.)

Men hur skall då detta kunna gå ihop? A ena sidan dessa kolossalt stegrade utgifter och å andra sidan underlåtenhet att anlita den direkta beskattningen, ehuru man vet, att andra skattentvägar redan äro tagna i anspråk intill en så stor summa som 18 miljoner! Jo, då visar herr Trygger på *lånevägen*. Vi skola låna beloppet. Men låt oss komma ihåg, att av de 250 miljoner, av den fjärdedels miljard alltså, som neutralitetskostnaderna vid detta års utgång av herr statsrådet och chefen för finansdepartementet beräknas hava slukat, av denna fjärdedels miljard hava vi hittills endast täckt omkring 50 miljoner! Närmare bestämt hava vi 205 miljoner kvar att täcka. Till dessa 205 miljoner vill nu herr Trygger lägga ett säkerligen mycket avsevärt ytterligare belopp, alltsammans för ett typiskt improduktivt ändamål.

Herr Trygger räknar vidare med, att den ökning av nationalförmögenheten, den stegring av den allmänna välmågan i landet, som man stundom talar så mycket om, är till väsentlig del ett sken. Det skall — enligt honom — visa sig, då vi skola fylla våra nya förråd, då förhållandena efter kriget hunnit sätta sig, att vår ökade rikedom till största delen var en felsyn, en villa. Vi skola då finna, att vi äro icke så väsentligt mycket rikare än förut, visserligen något, men icke avsevärt. Men är detta sista verkligen det skäl, som rimligen kan anföras till förmån för herr Tryggers finansplan? Detta, att man icke må inbilla sig, att Sverige är så rikt nu, utan tänka sig, att även en god tid framåt det blir ganska blygsamt med den nationella förmögenheten och förmågan att ge staten inkomster — är det, säger jag, med detta skäl man kan motivera det finansiella lättsinnet att i möjligaste mån skjuta så ofantliga summor som de, varom det här rör sig på framtiden? Det hade verkligen varit av största intresse, om herr statsrådet och chefen för finansdepartementet, som endast till hälften tycktes vilja godtaga herr Tryggers uppfattning härutinnan, hade begagnat tillfället att redan nu meddela oss några riktlinjer för den kommande finanspropositionen. Vi ha icke fått det, vi äro i den punkten liksom i så många andra tillsvi vidare i mörkret. Men de siffror, som han nämnde och som jag nyss berört, synas mig dock fullt tillräckligt visa, att det ingalunda är tid och tillfälle till en politik efter de linjer, herr Trygger ville locka riksdagen att följa. Och för min del är jag övertygad om, att från det parti jag tillhör, man på det allra bestämdaste skall motsätta sig en sådan politik. Vi förstå väl, att den kan vara särskilt frestande att tillgripa för den, som i likhet med herr Trygger vill övertala riksdagen att för ökade försvarsändamål göra så mycket utgifter han snart sagt kunde tänka sig, att vi skulle vilja besluta. Men om man utgår ifrån den nyktra synpunkten av hur vi verkligen äro ställda i finansiellt avseende, måste man beteckna dessa hans finansiella planer såsom uppenbart lättsinne.

Det skulle till sist kunna tilläggas, att det är icke slut med de neutralitetsutgifter som gjorts. Man har icke sett slutet ännu. Man

Statsverks-
propositionen.
(Forts.)

vet icke, om de oerhörda sifferbelopp, med vilka vi redan nu kunna röra oss, utgöra det slutliga beloppet, eller i vad mån de göra det. Vid sådant förhållande torde det vara dess mer skäl i att vara försiktig. På åtskilliga punkter äta vi för övrigt för närvarande upp under det ena året vad som kommer in i staten först för nästa år. De 40 miljonerna kronor i krigstidshjälp, d. v. s. 16 miljoner i egentlig krigstidshjälp och 24 miljoner till prisreglerande åtgärder, skola ju utgå redan i år, medan de belasta nästa års stat. Och i vad mån liknande behov då kunna komma att göra sig gällande, därom veta vi för närvarande intet.

Börjar man slita en liten smula och ju mer man sliter i den uppgjorda finansplanen, dess mera uppenbara sig dylika svagheter, och de uppmuntra visserligen ingalunda till en finanspolitik sådan som den vilken blev inaugurerad av den ärade talaren på Stockholmsbänken.

Herr Hellberg: De, som mig synes, opropotionerligt långa betraktelser, vilka den ärade högertalaren på Stockholmsbänken ägnade åt två uttryck, som jag använde i mitt förra anförande, förefalla mig närmast tyda på att även han i någon mån berörts av åren, i all synnerhet som det tycktes mig att åtskilligt i dessa betraktelser var tämligen malplacerat.

Jag hade t. ex. tillåtit mig att i förbigående beteckna honom såsom den obligatoriske inledaren av debatten; och han utvecklade mycket omständigt, varför han inleder, varför han ansåg det som en plikt att inleda debatten. Mot detta har jag inte något att invända, men jag ber att få påpeka, att det omöjigen kan utgöra någon invändning mot mig!

När han sedermera anmärkte på, att jag tillåtit mig giva honom ett slags titel, så skall jag berätta helt kordialt inför kammaren anledningen till att jag kom att göra det. Det var nämligen en gång en av herr Tryggers meningsfränder, som vid ett sådant här tillfälle, då vi växlat några repliker, sade: hör nu, herr Hellberg, om jag får giva ett gott råd, så försök i sådana här fall att hitta på någon beteckning för den talare man vänder sig emot, så att man ej ständigt behöver höra namnet upprepas; han tillade: jag har sagt Trygger detsamma. — Ja, jag tog emot det goda rådet och har nu försökt följa det och hitta på något lämpligt att kalla herr Trygger för att inte behöva upphörligt upprepa hans namn. Jag kom därvidlag på den tanken — det kanske var fåvitskt, jag är inte tillräckligt inne i förhållandena — men jag trodde i alla fall, att en sådan där halvt militärisk benämning som »majoritetsbefälhavaren» skulle passa utmärkt bra för ledaren av ett så militaristiskt sinnat parti som denna kammars höger. Jag får väl nu försöka att till en annan gång hitta på en benämning, som kan falla herr Trygger mera i smaken.

Emellertid ansåg den ärade högertalaren på Stockholmsbänken — jag får väl uttrycka mig så, tills jag hunnit hitta på något bättre — att det var brist på sammanhang i mitt anförande, och

han sökte visa det. Jag utgick dock ifrån att en så erkänt skarp-sinnig person som samme ärade talare skulle utan vidare fatta sammanhanget, även om jag inte utförde det i alla detaljer. Mitt resonemang var naturligtvis det, att tillfället att förebrå regeringen — kan jag nästan säga — för att den inte hade i tillräcklig grad visat sin iver att tillgodose försvarets krav, föreföll mig tämligen olyckligt valt just nu.

Vi må dock betänka, huru det ter sig för folket ute i landet. Vi hava här i snart tre års tid haft denna neutralitetsvakt, som kraft för våra förhållanden oerhörda utgifter, och det har blivit — det kan jag gärna säga i anslutning till vad förut är sagt av en talare, tillhörande mitt parti — det har blivit en ganska allmän uppfattning ute i landet, åtminstone att döma utav den erfarenhet jag har från de trakter jag känner till och de personer jag kommit i beröring med, att denna neutralitetsvakt verkligen inte gör skäl för de oerhörda kostnader den betingar. Vi hava under den tid av över 2 1/2 år, som kriget nu pågått, åtnjutit fred, och det synes mig, som om vi borde hava mycket goda skäl att kunna hoppas, att vi under den tid kriget ytterligare kan komma att räcka böra fortfarande få njuta samma förmån, trots de litet hysteriska ansträngningar, som på sista tiden gjorts av den bekanta grupp, för vilken samma talare på Stockholmsbanken för ett år sedan så ostentativt betygade sin allra största högaktning.

Vidare är det så, att litet var nog känner, att vad som nu anslås till försvarsändamål näppeligen i detta ögonblick kan väsentligen eller ens i någon nämnvärd grad förändra vår försvarsställning, utan skulle förmodligen kunna komma denna till nytta först längre fram.

Slutligen skulle jag också vilja säga, att många ute i landet, även bestämt försvarsvänliga personer, på senaste tiden fått en känsla av att under så väldiga sammandrabbningar, som vi nu bevittna, det skulle vara ytterst vanskligt för en liten stat att kunna hoppas stå sig gentemot sådana övermäktiga krafter, som eventuellt skulle kunna angripa den. Med ett ord, det blir så, att litet var börjar känna, att hava vi ingenting annat att lita till än vad vi själva kunna militärt mäktat gentemot en stormakt, så stå vi där ganska fatalt. Därför ställer tanken den frågan: kan man i dessa tider inte våga hoppas på något, som i framtiden skulle kunna på bättre och effektivare sätt trygga de små staternas självständighet? Det är den tankegången, som jag tycker ligger ganska klart motiverad.

Då kan man, som jag förut sagt, invända: det är bara utopistiskt eller pacifistiskt-fantastiskt att peka på denna möjlighet. Men jag upprepar än en gång: en sådan hänvisning är synnerligt motiverad därav, att detta problem blivit ett verkligt praktiskt politiskt program. Jag skall inte här åberopa vad sådana personer som lord Grey eller monsieur Briand sagt, men det kan måhända vara av ett visst intresse att i denna kammare citera vad ingen annan än den nuvarande tyske rikskanslern yttrat i tyska riksdagen. Den

Statsverks-
propositionen.
(Forts.)

9 november i fjol uttalade han sig nämligen där på bland annat följande sätt inför det så kallade huvudutskottet — i den tyska riksdagen går det an för en så högt uppsatt person som själva rikskanslern att infinna sig inför ett riksdagens utskott och avlägga redogörelse. Han yttrade först på tal om möjligheten att åstadkomma en rättsorganisation emellan nationerna, att han inte vill giva sig in på att utreda de teoretiska vanskligheterna i frågan, vilka han aldrig fördolt, men, fortsatte han, »praktiskt måste vi nu och under freden ta en ställning till denna fråga». Vidare uttalade han: »När vid och efter slutet av kriget dess fruktansvärda fördönelser i liv och egendom komma till fullt medvetande inför världen, då skall det genom hela mänskligheten gå ett skri efter överenskommelser och avtal för att, såvitt det på något vis står i mänsklig förmåga, förebygga återupprepningen av en så oerhörd katastrof». Och han tillade: »*Detta skri skall bli så starkt och så berättigat, att det måste föra till ett resultat.*» Han förklarade ytterligare litet längre fram i sitt tal, att »Tyskland är alltid berett att biträda ett folkförbund för freden, ja är berett att ställa sig i spetsen för ett sådant folkförbund, som håller fridstörare i tygeln».

Jag menar, mina herrar, att när detta kunnat sägas offentligen av den främsta politiska ledaren för en stormakt, som ännu för tio år sedan vid Haagkonferensen alldeles bestämt avvisade varje tanke på att gå med på en sådan fredsorganisation, då är det någonting, som är värt att uppmärksamma. Jag har ansett, att vid detta tillfälle det dock kunde vara gott för vårt folk att få höra, att trots allt det dock finns hopp i världen, att vi med nödvändighet skola vara dömda till att i all evighet fortsätta på denna de ständigt och ständigt allt tyngre rustningarnas väg, som leder till sådana världskatastrofer som den vi nu bevittna, utan att det finns möjlighet för en bättre tingens ordning, och att den tanken hava själva de ledande statsmännen i de krigförande stormakterna nu upptagit såsom ett mål, för vars förverkligande de äro beslutna att arbeta.

Det kan hända, att detta skri, varom herr Bethmann-Hollweg talar, kan komma att göra sig hört ganska starkt också i vårt land. Och då kanske det kan hava sina betänkligheter att alldeles slå dövrat till för detsamma.

Herr Ström: Jag har antecknat mig för att giva några förklaringar i anledning av herr justitieministerns ord.

Jag vill först värja mig för tanken, som kanske uppstått, att de anmärkningar, som jag förut har framfört, skulle vara riktade mot herr justitieministern *personligen*. Vi på denna sida känna oss ännu stå i tacksamhetsskuld till herr justitieministern från den tid, då han var justitieombudsman och på ett alldeles utomordentligt sätt sökte värna om yttrande-, tryck- och församlingsrätten samt övriga medborgerliga fri- och rättigheter. Detta gör, att jag ej kan medge mig hava gjort mig skyldig till att lämna herr justitieministern några blommor, som skulle vara på något sätt giftiga.

Detta är en sak, en annan är den, att för närvarande enligt en all-

mänt utbredd uppfattning inom mycket vida samhällslager *rättslämning i landet lämnar synnerligen mycket övrigt att önska*. Jag sitter just och bladdrar i det mycket stora betänkande, som alldeles nyss inkommit på kanmarens bord och utdelats här, nämligen justitieombudsmannens berättelse. Där finner man på sätt och vis ett kraftigt bestyrkande utav, att det inte står väl till med rättsförhållandena här i landet.

Herr justitieministern yttrade, att det är så svårt att finna det rätta, och att det råder så många delade meningar om vad som är det rätta. Detta gäller i allmänhet, menar han, och särskilt inom juridiken: lagen är ofullkomlig och lämnar rum för olika tolkningar och meningar.

Jag är den förste att medgiva, att så är förhållandet, men så är väl förhållandet alltid, ej blott under de tider, som vi nu genomleva. Om emellertid så är förhållandet, då är det väl rätt egenomligt, att det just nu, under dessa sista år, har blivit en stor, allmän och växande opinion emot att man tolkat och utnyttjat lagen på ett alldeles särskilt sätt, ett sätt som ter sig som politisk förföljelse.

Jag skall blott be att få erinra om att i justitieombudsmannens berättelse finnes bl. a. ett uttalande, vari han riktar sig emot det sätt, varpå jurymän av domstolar väljas. Han säger, att ur rent strängt formell synpunkt kan man inte klandra, att man vid politiska processer från rättens sida utser personer, som hava en uppfattning, vilken är direkt stridande emot den, som den åtalade gjort sig till tolk för. Men han tillägger också: »Om man emellertid icke fäster sig enbart vid den formella sidan av saken, bliver det en annan fråga, om det ändock kan anses fullt lämpligt och tilltalande för allmänna rättsmedvetandet, att domstol utsåge jurymän på antydda sätt. För egen del kan jag ej undgå att finna det önskvärt, att i tryckfrihetsmål, som kunna anses hava politisk innebörd, av rätten till juryledamöter icke utses aktiva politiker eller eljest personer av känd utpräglad partipolitisk meningsriktning utan i stället i sådant avseende mera opartiska och neutrala personer, i den mån detta låter sig göra. Ett sådant förfarande torde otvivelaktigt bäst stå i överensstämmelse med den objektivitet och upphöjda oväld, varmed all rättvisa bör utövas, och med avseende å rättsväsendets auktoritet kan det därför endast lända till båtad.» Här är ett krav, vilket sålunda delvis av justitieombudsmannen vunnit erkännande — kravet på att härutinnan få en ändring — som har mycket för sig.

Jag måste också erinra om att det har anställts åtal emot *vissa* tidningar för artiklar eller andra tryckta meddelanden, som *ej* blivit föremål för åtal, när de stått i andra tidningar. Sålunda kan jag inte finna annat, än att härvidlag har gjort sig gällande en art av politisk förföljelse.

Jag vill icke fresta herr talmannens välvilja och ingå på ett speciellt domslut, som här blivit berört av herr justitieministern. Jag skall endast be att få även jag, begagna herr talmannens välvilja i så pass stor utsträckning, att jag tillåter mig säga, att såvitt jag

Statsverks-
propositionen.
(Forts.)

kan erinra mig, den nuvarande justitieombudsmannen själv funnit underrättens utslag i detta mal vara *felaktigt*, ehuru han ej ansett sig kunna föra saken fram till åtal.

Vidare skulle jag också vilja säga ett par ord, med anledning av herr justitieministerens förklaring i fråga om amnestisaken. Det må vara så, att det är tvistigt, huruvida konungen har rätt att giva amnesti eller icke — därom tvista de lärde, och även högsta domstolen har varit av skiljaktig uppfattning. Men herr justitieministern gick rakt på sak och förklarade, att även om det hade varit alldeles ostridigt, att en sådan amnestimöjlighet hade grundlagsenligt stått till buds, så skulle han icke hava tillstyrkt en sådan, därför att enligt hans mening de personer, som blivit dömda, inte skulle kunna tänkas hava övergivit sin föresats att driva antimilitaristisk propaganda. Ja, jag vet inte, om detta är annat än en rent personlig uppfattning hos herr justitieministern. I annat fall måste jag finna den vara *ganska egendomlig*. Jag tycker, att den i så fall just *väsentligt stärker min uppfattning*, att — väl alldeles omedvetet — även hos en man som herr justitieministern kan göra sig gällande en politisk känslöstämning av den styrka, att den bringar honom att se bort från saken sådan den rent opartiskt ligger.

När herr justitieministern säger, att regeringen, myndigheterna och domstolarna inte hava gjort mer än sin plikt, så erinrar jag om att det är något egendomligt, att det just är de energiska och mest markanta *fredsvännerna*, som bliva föremål för denna uppmärksamhet, under det att de, som driva en motsatt propaganda, nämligen *krigsaktivisterna*, hittills blivit lämnade alldeles i lugn och ro, ehuru de, enligt många mening, i mer än ett avseende begått överträdelser av gällande lagar.

Slutligen protesterar jag emot ett uttalande, som herr justitieministern gjorde, då han sade, att det är icke så alldeles säkert, att dessa personer kämpat bara för fredens bevarande, utan att kanske också andra bevekelsegrunder legat bakom. Jag kunde icke riktigt uppfatta herr justitieministerens ord, men såvitt han menade, att här skulle ligga något annat bakom än en ärlig kamp *för* freden och *mot* kriget och militarismen, förklarar jag, att detta är, så långt jag känner, i allra högsta grad oriktigt; och den uppfattningen, att man måste bekämpa militarismen även ur andra synpunkter än den, att den ej är ett värn för freden, utan tvärtom kan vara en fara för freden, att den måste bekämpas även ur den synpunkten, att den är ett värn kring ett bestående klassamhälle, den uppfattningen kan jag icke finna vara lagstridig. Jag känner i varje fall icke, att det finnes någon sådan lagparagraf, som förbjuder någon att bekämpa militarismen även ur den synpunkten, att den är ett alldeles särskilt värn omkring ett visst för tillfället bestående samhällsskick. Det har till och med, såvitt jag kan erinra mig, i riksdagen framförts förslag, i samband med frågan om en härordningsreform, att militären icke skulle få användas i inre konflikter. Det torde således även inom riksdagen råda en ganska utbredd uppfattning att militarismen tillika är ett värn kring särskilda bestå-

ende klassintressen. Ja, även som *sådant värn måste militarismen bekämpas*.

*Statsverks-
propositionen.*
(Forts.)

I fråga om tryckfrihetsmålen medgav herr justitieministern, att de voro flera, och han menade också, att de voro svårare till kvaliteten än förut. Ja, nog ha de varit många, det är då alldeles säkert, men jag vet icke, om de hava varit av värre natur än eljest. De hava emellertid givit ett beklämmande intryck av att det härskar en påtaglig reaktion i vårt land.

Jag har haft mycket att invända emot herr justitieministerns anförande. Jag skall dock be att få sluta med att i en sak instämma med honom, nämligen då han säger, att det är mycket farligt, om folket får en sådan uppfattning om domstolarna, att det förlorar tron på rättvisan. Jag har också den uppfattningen. Men jag tror, att om man vill stärka tilltron till rättvisan, får man gå en annan väg än den, som herr justitieministern för närvarande är inne på och tar i försvar, den väg, som herr justitieministern själv valde på den tid, då han var justitieombudsman.

Herr Trygger: Herr talman, mina herrar! Jag skulle icke upptagit herrarnas tid ytterligare, så vida det icke varit ett yttrande, som fälldes av min ärade vän på Upplandsbanken, vilket jag måste bemöta.

Han uttryckte sig så, att det skulle vara uppenbart lättsinne att ha en sådan statsreglering som den, som skulle realisera de uttalanden jag tillät mig göra i mitt inledningsanförande under debatten i dag. Detta är ju en ganska grav anmärkning. I allmänhet anses jag vara en mycket försiktig man i ekonomiska saker, och att jag skulle vilja föra in staten på en finanspolitik, som skulle kunna karaktäriseras som uppenbart lättsinnig, det vore ju dock en ganska allvarlig sak.

Emellertid stödde den ärade talaren detta sitt påstående på vissa skäl. Han yttrade sig ungefär på följande sätt: herr Trygger uttalade sig i livsmedelsfrågan så, att därav framgår, att utgifterna, om man följer hans mening, komma att stegras: ty det är ju alldeles uppenbart, att det är endast en del av vad staten förlorar på grund av ett högre pris till jordbrukarna, som kommer tillbaka i form av deras andel i krigskoniunktursskatten. Detta är alldeles riktigt. Sedermera, fortsatte herr Alexanderson, ville herr Trygger ha genomförd en kraftig förbättring av vårt försvar i enlighet med det närvarande behovet, detta kostar också pengar. Men när han skulle säga, varifrån medlen härtill borde tagas, opponerade han sig mot regeringens antydan, att man borde väsentligt skärpa inkomst- och förmögenhetsskatten. Trots detta gav han icke någon anvisning på några andra skatter utan förde i stället tanken på, att åtskilligt skulle behöva täckas av lånemedel. Vad blir då följden? frågar herr Alexanderson. Jo, naturligtvis den, att, om man icke får skärpa inkomstskatten, utan skall fördela utgifterna på en längre tid genom att upptaga lån och så småningom amortera dem, en betydande börda kommer att överflyttas på framtiden. Herr Tryg-

Statsverks-
propositionen.
(Forts.)

ger har sagt, fortsätter han, att den ekonomiska ställningen efter kriget, enligt hans uppfattning, visst icke blir så stark, som man i allmänhet tror. Det måste anses stridande mot vartannat, att, ehuru man har klart för sig, att framtidens skatteförmåga blir svag, man icke vill betäcka den närvarande tidens utgifter, med dess inkomster, utan kastar dem på framtiden.

Jag tror dock icke att detta herr Alexandersons resonemang är så riktigt, som det kunde förefalla den mindre uppmärksamme. Ty mina herrar, jag har för det första icke opponerat mig mot en ökning av inkomst- och förmögenhetsbeskattningen, utan vad jag opponerat mig mot var en skärpning under några få år. Det är klart, att denna skräpning, när den skall begränsas till några få år, blir synnerligen stark.

Vidare har jag sagt, att jag tror, att år 1918, om vi då ha fred, det icke duger att allt för tungt falla på inkomsten och förmögenheten på grund av industriens stora kapitalbehov just efter kriget. Jag kan icke finna, att det på något sätt står i strid mot min uppfattning, att man med en mindre skärpning, fördelad på flera år, lämpligen kan träffa inkomsten och förmögenheten.

Vad slutligen lånemedel beträffar, är det nästan en trosartikel här, att man aldrig bör låna för improduktiva ändamål, och det är ju icke tal om annat än att detta som princip är absolut riktigt. Det gäller om staten alldeles detsamma som om en enskild person. Han begår enligt min mening i regel en oklok handling, ifall han lever upp vad han lånat. Men, mina herrar, det kan finnas tillfällen, när den största klokhet just ligger i att låna. Tänk oss t. ex., att en enskild person har sin förmögenhet placerad i något, som för tillfället icke ger inkomster och som till följd därav står lågt i värde. Då är det tillrådligt att låna för att kunna leva och behålla sina tillgångar för att sedermera, när de giva avkastning, betala igen lånet. För övrigt kan jag för min del icke finna, att det är ett så förskräckligt improduktivt ändamål, om man lånar, för att befolkningen må kunna livnära sig under en svår period, varigenom utgifterna för ändamålet fördelas på ett visst antal år. Jag kan icke heller finna det olämpligt att låna för att icke betunga industrien de första åren efter kriget allt för hårt, ty då bör man giva den möjlighet att kämpa i konkurrensen med utländska stater. Jag tror tvärtom, att däri ligger en klokhet av samma beskaffenhet som den jag nyss nämnde, när jag talade om en enskild person. Man lånar för att icke beröva sig möjligheten att sedermera förtjäna. Genom kommande förtjänster kan lånet så småningom amorteras, utan några svårigheter för låntagaren.

Efter härmed slutad överläggning hänvisades statsverkspropositionen, i vad den angick pensions- och indragningsstaterna, till bankoutskottet, såvitt propositionen rörde de under jordbruksdepartementet lydande ärenden, till jordbruksutskottet och i övrigt till statsutskottet.

Till vederbörande utskott skulle jämväl överlämnas de i anledning av propositionen inom kammaren nu avgivna yttrandena.

*Statsverks-
propositionen.
(Forts.)*

Föredrogs och hänvisades till jordbruksutskottet Kungl. Maj:ts nådiga proposition, nr 11, angående försäljning av viss del av den inom Landskrona stad belägna ön Gråen.

Föredrogs och hänvisades till lagutskottet Kungl. Maj:ts nådiga proposition, nr 23, med förslag till lag om fastighetsbildning i stad m. m.

Föredrogs och hänvisades till jordbruksutskottet herr *Hellströms* motion, nr 5, om anslag till bestridande av kostnader för vissa av lantmätare företagna tjänsteresor m. m.

Vid föredragning av justitieombudsmannens till innevarande riksdag avgivna ämbetsberättelse hänvisades framställningen angående ändrad lydelse av 7 § i kungl. förordningen den 19 november 1914 angående stämpelavgiften till bevillningsutskottet och berättelsen i övrigt till lagutskottet.

Upplästes och lades till handlingarna följande från justitiedepartementet inkomna

*Protokoll, hållet inför statsrådet och chefen
för justitiedepartementet den 22 januari 1917.*

Till justitiedepartementet hade från Kungl. Maj:ts befallningshavande i Älvsborgs län insänts en den 20 januari 1917 dagtecknad riksdagsmannafullmakt av innehåll, att sedan borgmästaren Elis Zimdahl blivit av Älvsborgs läns landsting utsedd till ledamot av riksdagens första kammare för tiden till den 1 januari 1921 men denna plats blivit ledig, vid förrättning enligt 14 § av lagen om val till riksdagen disponenten *Hjalmar Hulting* i Herrljunga blivit utsedd att inträda såsom ledamot av nämnda kammare för tiden till den 1 januari 1921.

Vid den granskning av fullmakten, som företogs inför statsrådet och chefen för justitiedepartementet samt vidare av vederbörande fullmäktige i riksbanken och riksgäldskontoret, framställdes mot fullmakten icke någon anmärkning av beskaffenhet att böra föranleda fullmaktens ogillande.

Protokoll över vad sålunda förekommit skulle jämte den granskade fullmakten överlämnas till första kammaren.

I ämbetet:
Sven Hagströmer.

Upplästes en till kammaren ingiven skrift, så lydande:

Till Riksdagens Första kammare.

Undertecknad, som under förlidet år valts till rektor vid Lunds universitet och icke ser mig i stånd att på tillfredsställande sätt samtidigt sköta dessa för mig nya ämbetsåligganden och fullgöra de mig såsom ledamot av första kammaren påvilande plikter, anhåller härmed vördsamt att varda befriad från riksdagsmannaupdraget. Stockholm den 22 januari 1917.

Johan C. W. Thyren.

På gjord proposition godkände kammaren det hinder, som herr Thyren åberopat till stöd för sin avsägelse av riksdagsmannabefattningen.

På sedermera av herr talmannen gjord framställning beslöt kammaren att till Konungen avlåta skrivelse med anmälan om den gjorda avsägelsen samt den därigenom inom kammaren uppkomna ledigheten, varefter ett i sådant avseende uppsatt förslag till underdånig skrivelse upplästes och godkändes.

Anmälades och godkändes riksdagens kanslis förslag till riksdagens skrivelse till Konungen angående val av deputerade att, jämlikt § 54 regeringsformen och § 50 riksdagsordningen, med Konungen överlägga.

Avgåvos och bordlades följande motioner:

nr 6, av herr *Bäckström*, med förslag till förordning om tonnageavgift; och

nr 7, av herr *Ekman, Karl Johan*, m. fl., angående åtgärder för beredande å de större högtidsaftnarna av arbetsledighet för personal inom handeln eller annan affärsverksamhet.

Justerades sju protokollsutdrag för denna dag ävensom protokollet för den 20 i denna månad.

På framställning av herr talmannen medgav kammaren, att de anslag, som utfärdats om sammanträdet fortsättande på aftonen, finge nedtagas.

Kammarens sammanträde avslutades kl. 4,16 e. m.

In fidem

A. v. Krusenstjerna.